

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

OCAK 1963

İÇİNDEKİLER:

Uçan Dervişler
Bir Efsane: Gül Baba
"Dabkeh = Hallay"
Atların Doğuşlarıyla İlgili Efsaneler
Âşık Şenlik
Aramızdan Sarısözen de Ayrıldı
İki Ozan: Zuhûri ve Rümuzî
Türk Kırmızısı
Van Atasözleri
Paçacıoğlu'nda Bilmeceler
Bir Masal: Kraliçenin Hazinesi

Safiye EROL
Ali Rıza ÖNDER
Halil B. YÖNETKEN
Doç. Dr. Şükrü ELÇİN
İsmail AŞIKOĞLU
İhsan HİNÇER
Cevdet CANBULAT
Sabri ATAYOLU
Ünsal AYCAN
Nedim ORTA
Fahri AKÇIN

VII. CİLDİMİZİN İNDEKSİ

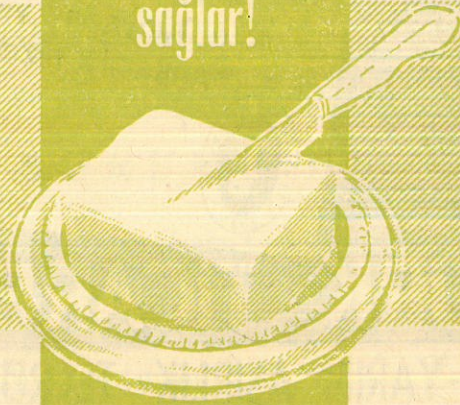
BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 162

KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKARILAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Sana
çocuklarınızın
gelişmesini
sağlar!

Çocukların, büyüme çağında, çabuk yorulduklarını ve zayıf düştüklerini sık sık unuturuz.

Besleyici kıymeti yüksek, A ve D vitaminleri bol olan SANA ile çocuklar daima kilodan ve boydan kazanırlar.

Sabah, akşam onlara bol SANA sürülmüş ekmeğe yediriniz.

Çocuklar SANA'da çok sevdiği netis tad ve tazeliği daima bulurlar.

*Çocuklarınıza bol Sana:
ucuzdur,
gelişmeleri için elzemdir.*

(Folklor : 114)

Yurdun ve Dünyanın Dört Bucağında
REKLAMLARINIZ İÇİN
En Geniş Reklâmcılık Örgütü
BASIN İLÂN KURUMU

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon: 22 43 84 — 22 43 85

Telgraf Adresi: BASINKURUMU

Şubeler

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

Dış Muhabirler

A. B. D. İsveg
Almanya (Federal) İsveçre
Almanya (Demokratik) İtalya
Avusturya Japonya
Avustralya Lübnan
Belçika Macaristan
Bulgaristan Norveç
Çekoslovakya Pakistan
Danimarka Polonya
Fransa Portekiz
Hollanda Romanya
İngiltere Yugoslavya
İspanya Yunanistan
İsrail

(Baam: 22252 — 1)

23 Mart 1966

Sat : Rafet Körüklü

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No. 162

OCAK 1963

Yıl: 14 — Cilt: 7

UÇAN DERVİŞLER

Yazan: Safiye EROL

Semâ'ı Rûm diyarına Türkler Horasandan getirdiler. Türklerin raksa ne derece önem verdiği bugüne dek süregelen halk oyunları ihtişamından bellidir. Oyun deyip geçiyoruz şimdi, Şamanizm devrinde bunlar birer dîni âyin idi. İslâm çerçevesi içinde yine dîni âyin kaldı. Ama zahir âlimleri, musiki ve raks şeriata uygun değildir diye bağarmış çağırmış. Türkler, başta mevlevî ve bektâşiler tek cevapla dîrendi: Horasandan getirdik! "Horasandan getirdik" sözüyle Türklüğün ulusal, kültürel, felsefi ve ilmi ideolojisi ilân edilir. Horasan gerçi ayrı bir mezhep değil fakat orijinal ve muhteşem bir ekoldü.

İslâm kültürünün devlet sarayı kurulu, her millet buna kendi en canlı ve kıymetli özünü katarken bu kutsal karmaşmaya tehakümle karışmak istendikçe hep o değışmez cevap meydana çınladı: Horasandan getirdik. Müslümanlığı anlayan ve uygulayan yalnız kendileri olduğu sanısı ile semâ'a dil uzatanlara Hz. Mevlâna dedi ki: "Genç talih yardımcımız, can vermek de işimizdir. Aşkımızın katarında Fahriâlem, önder yürür." Anlaşılma, yacak gibi değil.. değil ama (ledün) iklimi güllerinden bir ıtır koklayamamak nasipsizliği içinde zahir âlimleri köpürmeye devam edecek; "fesad, haram, ay. vay, günah, küfür, nefzublilâh". Beri tarafta ise Şâhı Merdânnın kulları, mitrip takımının sazlarına, ku-

düm halile tanbur ve kemana uyarak uçar ayak döne süzülmekten, Segâh makamında neşveli yörük — semâî çağarmaktan aslâ geri kalmayacaklar.

Aşk ile gelin eyleyelim zevki sefayı
Göklere dek ırgörelim hüvy ile hâyı
Mestane olup depretilim çenk ile nâyı
Semâ-ı sefa cana sefa ruha gıdadır
Ey sofı bizim sohbetimiz cana sefadır
Bir cür'amızı nüş/edegör derde devadır
Hak ile ezel ettiğimiz ahde vefadır
Semâ-ı sefa cana sefa ruha gıdadır.

Şemsi Tebrizinin ortadan kaybolması üzerine Hüdavendigârımız semâ-ı düzenledi, resmî âyin haline getirdi. Deverana katılmak için her yandan su gibi akan âşıkların zevki şevki gibi akan âşıkların zevki şevki ufukları tuttu. Padişahın, hanedan mensuplarından fakir işçilere, sâfillerden fakihlerden âlimlerden ümmilere hattâ gayrimüslimlere varıncaya kadar herkes bu aşk saçan nurun pervanesi oldu.

Tek bir mahrumlar zümresi kaldı: şeriat acemileri, aşâklık kompleksi sakatları, kin ve hased şampiyonları, kısacası ham ervah. Şeriat acemileri dedim, zira mücerred şeriatçilikte bile biraz derine inmiş olanlara Mevlâna bir gün Muineddin Pervane'nin sara-

nda aşkın taşkın bir semâ'dan sonra "ileri-
in şimdi, benim gözlerimin içine bakın"
di. Koca kavuklu mutaassıp şeyhler, afur,
ur âlimler donakaldılar, kimse hazrete
taşamadı, kimse o aşk ödüne yamışın
nı gözlerine bakmadı. Tek tük kendine
venip nazara kalkışanlar feryadı figân
lere serildiler. Onları Mevlâna birer bî-
feşetti. İnadçıları, kibirleri ölçsün,
direnebildikleri kadar direndiler, sonra
koyup teslim oldular. Konya kadısı İz-
ldin, Amasya ve Sivas kadıları, zama-
en meşhur hekimi Ekmelüddin Tabip,
ea Sadreddin, Kutbeddin Şirazi ve daha
e adlı sanıklar geldiler, aşk sultanına uy-
c dizildiler. Bir gün kadı Siraceddin Ur-
vî'nin evindeki bir toplantıda zamanın
upları sayılan bilginler yine rehâbî, se-
i çekıştirmeye koyulmuşlardı. Siraceddin
dan bırakmadı: "Mollalar, ayağınızı
k alın, onunla pençeleşmeye gelmez.
vveti Tanrı'dan alır o. Zahir ilimlerde
imizi geçer. Ona ne ibadette, ne riyazet,
ne zevk ve sevkte çıkışacak kimse yok."
Neticede hepsi mürit oldular, ama Kon-
a rebap ve semâ. dedikodusu yine sürdü
i. Buna şaşmamalı. Aşıklık hali başka
dir, istidadı olmayana telkin, tarif edile-
z. Haramdan sakınan, helâli rahat vic-
la ve bol bol kullanan, mubahı zaman
risine bırakan standard yapılı, işi tıkların.
sofu, (mâsiva) orucunu nereden bilecek?
lık ateşinden, kan ağlatan özlemde, en
um en zararsız görünen bir varlığa bile
vermeden her mevcut olmaya davrananı
t bağladığı anda yakan Tanrı celâlinde
l haberli olacak? Tarizleri sükût'a karşı-
ak, geçip gitmek gerek. Sofuların insafılı
u da çıktı, dediler ki: "Hazretin ruhlara
imiyeti ve meydana getirdiği eserler
ârdır; o biz'im gibi değil, değişik yapıda
yazılı ve çileli Hak velisidir, zinhar küs-
ük etmeyelim."

Mevlâna, halkı sonuna kadar zevke ve
e çağırmaktan geri kalmadı. Rehâpla
â'i, şariat yolundan mubah göstermek
lerin; bile aradı, bakın ne hazin sözler:
uret ve öldürücü açlık halinde bir ada-
leş ve haram şeyleri yemesi helâldir.
erlerinin de öldürücü açlık ve istiska
alığına benzer hal ve zaruretleri olur.
ük semâ, raks, vecit ve musiki ile sa-

var, yoksa bu hastalığın müptelâları eriyip
giderler. Oğlum, bizi mazur gör. O müthiş
açlık ve o elim susuzluk bizim barınağımız
olmuştur. Bu haram helâlden, bu açlık tat-
lıktan, bu küfür imandan üstündür. Biz
bunu âşıkların dini yaptık".

Nankörlük ve küstahlık insanların ma-
yasında ne çare! Yurdunu her mânada ihya
eden, dünya çapında ünü bir iftihar merke-
zi haline getiren müriüvvet sultanı, sırf kim-
senin inancı incinmesin diye görün neler
söylemek zorunda kalmış.

Aşka lââyık görülmüşlerin baştaçı Çelebi
Hüsameddin'e günün birinde semâ' âyini sı-
rasında bir tuhaf hal oldu, yorulmak değil.
Hazretin meclisinde yorulmak ne kelime.
Gevşemek hiç değil, aşkın kamadile döne
döne süzülen derviş gerginlikten de uzaktır
gevşeklikten de. Uyuklamak hele aslâ. Ama
Çelebi Hüsameddin bir hoş, bir değişik dal-
gada kaydı eridi öyle aktı ki sorma gitsin.
Hz. Mevlâna — ah onun o andaki nurdan
ve sırdan bitme gülümser bakışını görebil-
seydim! — cübbesini katlayarak yastık
yaptı, "çelebi buna başını koy dânen" dedi.

Hüsameddin Çelebi, sevdiğinin ten ko-
kusunu içirmiş o yumuşak tomara yanağını
dayar dayamaz mâna âlemine geçti, ne uy-
kudur, ne uyanıklık, mâna âlemi işte öyle
bir haldir, yaşayan bilir. Gördü ki bir iri be-
yaz kuş kendisini kaptığı gibi göklere, dün-
yanın vişne çekirdeği kadar ufak gözüktüğü
fezalara uçurdu, orada cennet misali bir da-
ğın tepesine indirdi. Renk renk çiçekler,
zümürüt çimenler, meyveli ağaçlar, mırıldılı
sularla bezenmiş bu dağın tepesi tıpkı bir
insan kafasıydı.

Çelebiyi dünyadan uçurmuş bulunan be-
yaz kuş şimdi onun eline bir kılıç vererek
konuştu: "Ben Namusu Ekberim, Ben Ceb-
railim. Al bu kılıcı, dağın başını uçur, yara-
dan buyruğudur. Benden sana bildiri." Çele-
bi Hüsameddin, Tanrı yasasını yerine getir-
di, dağın başını kesti. Bu mânadaki gizli
yücelikten sarsılan Çelebi, gözünü açınca
baş ucunda Hz. Mevlânayı gördü, ayağa kal-
kıp tapu kıldı. Hz. Mevlâna ona, mânada
görülmüş olanın tez elden, hemen o gün
gerçekleşeceğini haber verdi.

Şimdi aşktan ve aşkın kıskançlığından
birkaç söz edelim. Aşk, başı sonu olmayan
Kerem kayığıdır, verir verir yağdırır, gar-
keder; toprak mahsulü bir biçare ölümlüyü

Tanrı makbulü bir ölümsüz haline getirir.
İlle ve lâkin aşkın ikiliğe, kaçakçılığa, pa-
rantezler açılmasına, şarta şurta tehammülü
yoktur. Aşk, mutlakiyet demektir, hiç bir
şeyi, ne cisim ne can, maddi manevî hiç
bir değeri sigorta ettirmeye razı olmayan
götürü pazardır. Aşk burcuna girmek devle-
tine eren insan için güya kadir gecesidir,
göklerin kapıları açılır, her murad hasıl o-
lur. İnsan kendi bütünü ile teslim olursa ne
âlâ, korkak bezirgânlığa kalktı mı göklerin
kapısı kapanır, kendi de yeryüzüne bile de-
ğil (esfeli sâfilin'e) yani yedi kat yerin di-
bine tekerlenir. Peygamberimiz bir hadis-
de buyurmuştur: "Saad, ben kıskancım di-
yor, Ben Saad'den de kıskancım. Cenabı Hak
da benden kıskançtı." Aşkın mutlakiyetine
başka misal: Şems-i Tebrizi, Hz. Mevlâna'ya
bana kadın getir, dedi. Mevlâna, kendi ha-
remini, zamanın meşhur güzeli Kira Hatunu
getirdi. Olmaz, dedi Şems, o benim karde-
şim. Kadın olmasın, bana mahbup getir. Hz.
Mevlâna, oğlu Sultan Vele'di getirdi. Olmaz,
dedi Şems, o benim karlum. Sen bana şarap
getir. Bu iki aşk sultanı arasında ne çaktıysa
çaktı. (Ev ednâ) sırrı. İmdi, üstad olan
Şams, aşk ödüne yeni yanan Mevlâna'yı de-
neyecekti: arada çakan adsız kemend, ger-
çekten bütün dünya değerlerinden ve dünya
telâkkilerinden üstün mü değil mi? Yoksa
iffette, fazilette, mahviyette insanlığın önde
gidenlerine, Şems ve Mevlâna'ya kadın ne
söyler, mahbup, içki, servet saltanat, dünya
ve ahiret, varlık ve yokluk ne söyler! Bu bir
nabız yoklama, potada sınama, imtihan mı,
hengine vurma oldu. Çelelim Hüsameddin
Çelebinin mânada izlediğine.

Selçuk padişahı Sultan Rükneddin, Mev-
lâna'ya mürit olduktan kısa bir zaman sonra
sarayda muhteşem bir toplantı tertip ede-
rek Merendî Baba adında diğer bir şeyhi da-
vet etti, izzet ikramla karşıladı, tahtın ya-
nında oturttu. Bütün prensler, asilzadeler,
devlet büyüklüğü, âlimler, şeyhler, Selçuk
devletinin tam protokolü hazırda mecliste,
Hz. Mevlâna da gelip oraya katılınca Sul'tan
Rükneddin, Mevlâna'nın yüzüne gözünü
dikti ve herkese iyice durdurmak isteğiyle
sözlerini tek tek çınlatarak dedi ki: "Siz
hepiniz, ulularım, ve basta siz Hüdavendi-
gârim, bilirsiniz, ben şeyh Merendî'yi kendi-
me baba edindim, o da beni oğul edindi."
Haaaay.. etti Mevlâna, bir seyhayla havayı

yırttı, yukarıda bahsi geçen hadîsi şerifi
hakan divanında gürletti "Saad kıskançmış,
ben Saad'dan daha kıskancım, Cenabı Hak
benden kıskançtır) Sultanım, Baba Meren-
dî'yi baba edindiye biz de kendimize bir
oğul arayalım" ve na'ralar atarak, yalın
ayak fırladı gitti.

Aşka lââyık — görülmüşlerin baştaçı Çe-
lebi Hüsameddin naklede ki: "Rükneddin
Şah, can yakarak, küçük düşürerek dik dış
vakurlanırken bir de baktım, onu tahtında
başsız oturur gördüm. Hüdavendigârim, işte
Hüsameddin, senin rüyanın tâbiri dedi ve
yel gibi esti uçtu divanhaneden. Birkaç gün
geçince medresede semâ' âyininde sonra
Mevlâna cübbesini mihraba attı, ey cemaat,
cenaze namazı kılalım, dedi, tekbir getirdi.
Namazı kıldık. Ertesi gün haber aldık ki
Rükneddin Şahı Aksarayda yay kirisi ile
boğarak öldürmüşler."

Tanrı erlerini kasitle incitmeye yelte-
nenler bilsinler ki idam fermanlarını kendi
kendi kalemlerile yazar, kendi mühürlerle
mühürlerler. Dünya saltanatı ile mâna sal-
tanatı beden — ruh gibidir. Beden, ruha hor
bakmaya görsün, tez günde ceset haline ge-
lir. Ölüm gecikti diyelim. Yine ortalarda
dolaşan bir canlı cenazeden başka şey değil-
dir. Gerçi Mevlâna, Rükneddin Şahın nan-
kör ve kaba muamelesi üzerine Konyayı ter-
ketmedi, ama daha o saatte mücerred mâ-
nasile Selçuk devletini terketti. Bu bir ru-
hanî hicret oldu; devrin müellifleri der ki
Selçuk oğulları saltanatının zevaline se-
beptir.

Üçüncü cennet, diğer yedi cennet gibi
nurdan ve sudan yaratılmış, yeşil zeberecet
taşı ile donatılmıştır. Adı (Me'vâ Cenneti).
dir, yurd yuva barınak anlamına gelir. İs-
lâm tefsir ve hadîs bilginleri, cennetlerin
sayısı sekiz, yerleri Arş ile Kürsi altında,
yedi kat gökün ise üstündedir, derler. Bi-
rinci cennet (Dârülcelâl) ak sedeften ku-
rulmuştur. İkinci cennet (Dârüsselâm) kır-
mızı yakuttan, üçüncüsü (Me'vâ) zümürüt
benzeri mücevherden, dördüncüsü (Huld)
penbe mercandan, beşincisi (Naim) beyaz
gümüşten, altıncısı (Firdevs) sarı altından,
yedincisi (Karar) keskin kokulu miskten,
sekizincisi (Aden) el değmemiş inciden.

Aden, halka halka iç içe olan ve döne
döne yükselen sekiz cennetin ortasında, hep-

te tepeden bakar yükseklikte; hepsinin en reflesidir. Cennetlerin herkesçe bilinen tahtına lüzum yok sanırım; hatırlamak ve tırlatmak kabîlinden, dört nehri anayım: ahayat suyu, saf süt, Kevser şarabı, süzme bal. Cennetlik olanların elbisesi yetmiş katlı şeffaf bir kisvedir, her katı ayrı renktir. Öyle hafif ve berraktır ki renkleri pırıl pırıl dışarı vurur, birbirine karışır, perde perde ışıldar. Cennetliklere ölüm yoktur, m keder korku mahzunluk teessür yoktur. İhtiyarlık hastalık ibadet borcu yoktur.

Tasavvuf ehline gelince Bursalı İsmail Hakkî (K.S.) üç nevi cennet kabul eder: nelle kazanılan cennet, miras yolundan lanan cennet ki bülûğdan evvel ölen çocuklara, meczuplara ve islâmiyetten ün almış ıssız diyarlarda kalbi selimle doğru yoldan gitmiş kimselere mahsustur. Üçüncü cennet manevî cennet denir, buna ilim ve irifet sahipleri girer.

Hız Mevlâna bir gün dostlar meclisinde ehlî iffetin nasıl bir iffet olduğunu anlattı. Kimseye gönül bağlamamak, kimseye ümit dolamamak, kimseye hayal sardırma, kim seden bir şey ummamak, kim seden bir şey istememek. Aşk ehli saadetini, dünya kâfîrî biribirini çele devire koştuğu yolda aramayacak. Hakkın takdirine, peyğamberin irşadına, mürşidin rehberliğine vâkıf olarak (gına ve istiğna) tamduymuşluk içinde kalacak. "Çünkü biz istek kapusu, kendi dostlarımıza kapamışız. Kim dünyaya ait bir şey istemek için el avuç açarsa, çeviririz. Değil mi ki aşka erdik, cümle ana şükraneye sunmak, hep vermek gerek. Bize, alacağımızı almışız ezelden, alacak ke bir şey kalmamıştır" buyurdu Mevlâ. Sonra bir hadis-i şerif okudu: "Tanrıdan net istiyorsan kimseden bir şey isteme" su güzelim vaadi müjdeledi "eğer istemişsen seni Me'vâ cennetine götürmeyi, Tanrı yüzünü sana göstermeyi ben üzerime borum."

Müslüman ruhu bu minnetsizlik, istekle ölçülülük mayasıyla âdeta pişe pişerulmuştur. Klâsik ebediyattan, atasözlerle, halk türkülerine kadar her ses her deden minnetsizlik, tok gözlülük çağırır. Ali'den getirilmiş bir öğüd der ki: "Ga-

ni yürekli, kanatlı ol. Bir alçaktan dilenmiş geçimden ne hayır görürsün? Kalbin kırılmak pahasına yaşamayı kabul etme". Ömer Hayyam da aynı felsefede temel atmıştır: "Nasibin her neyse onunla yetin, hür yaşa. Kimsenin seni horlamasına boyun eğme, isterse karşındaki Rüstem Zâl gibi kuvvetli olsun. Kimseden bağış alma, isterse karşındaki Hâtim Tâ'yî gibi cömert olsun."

Keleşî Kâbar, divan edebiyatı bu özelliği telkinlerle dolup taşarken halk edebiyatı da geri kalmamıştır "Girme tilkinin inine ko yesin aslan seni. Geçme nadan köprüsünden ko aparsın su seni." Sonra türkülerimiz "Yeşil başlı ördek olsam su içmezdim gölünüzden." Başka bir türkü "hey serenler serenler.. Var olsunlar istemeden verenler." Başını almış gide bu yüce soyluluk, tokgözlülük. Yâre ağyare yüz suyu dökmek şöyle dursun, Âşık Kerem, feleğe bile kafa tutar "vâde tamam olsun, gel al canımı; felek sana minnet etmem kış günü."

Her gönülde bir aslan yatarmış. Kimi der ah vazifemde su.. su dereceye terfi etsem Kimi bir ticaret işi çevirmek, fabrika kurmak, sanat eseri vücuda getirmek, toprak tumar etmek sevdasındadır. Şan şöret peşinde koşanlar var. Gurbet veya hasret ufkunda büsbütün dilberleşen bir sevgiliye kavuşmak için yanıp tutuşanlar var. Bütün bu istek ve özlem komprimeleri şöyle oturup bir düşünseler ve kendi kendilerine sorarlar: "arzuladığını, ama vehimsiz hayalsiz, taklitsiz özentisiz tâ ruhumun derininden, yalansız riyasız istediğim, en özlü can gücümle istediğim şey bu mudur?" Böyle ince eleyip sık dokusalar belki de son amaç olarak ezberledikleri dilek, gözleri önünde durman gibi dağılır.

Beni dersen gözüm üçüncü cennettedir. Cenabı Hakkın Arş-ı âlâ nurundan, âbihayat suyundan yarattığı, yeşil zeberecetten doğduğu, Me'vâ cennetini isterim. Kendimi bil dim bileli gönlüm, derya yolunu arayan su gibi hep o tarafa aktı, ama ona ermek için bütün dünya emellerinden el çekmek gerekmiş. Her saadete değeri kadar bedel ödenir. "Tanrıdan cennet istersen kimseden bir şey isteme."

GÜL BABA

Derleyen ve işleyen: Ali Rıza ÖNDER

Bu efsaneyi, Hukuk Fakültesinden sınıf arkadaşım olan, eski Milletvekillerinden, Konyada hâkim, Niğdeli İsmail 10/ Temmuz/1962 de ilk olarak anlatmış; sonra da 13/ Temmuz/1962 günlü mektubu ile yazılı olarak özetini bildirmiştir.

Osmanlı ordusu, yine ünlü, şanlı, tantanalı bir yürüyüşe çıkmıştı. Başlarında Sultan Murat Han olduğu halde İstanbuldan yola koyulmuş, Anadolu yaylasını aşarak Bağdada gidiyordu. Niğde çevresine geldiklerinde kara kış her tarafı sarmış, Toroslardan geçmek imkânı kalmamıştı Konya ve üç gün oturup kalmaya elverişli bir yer aradılar. Bu yeri Niğdenin yarım menzil kuzeyinde, Melendiz dağlarının doğu eteklerinde bulunan bir dereye bulabildiler. Yukarıdan, köy içinden gelen akar su, işte buradaki Andaval özüne inmektedir. Dağların yol vereceği günleri beklemek ve o vakte kadar rahatça barınmak için Andaval özüden daha uygun yer bulunamazdı.

Padişahın iradesi şu yolda oldu:

— Çadırlar kurulsun, ocaklar odlansın, davullar vurulsun, erler cirit oynasın.

Ne yazık ki aradan günler geçtiği halde kış uzadıkça uzamış, üstüste yağın kar bir türlü çözülmeye başlamamış, tozu dumana katan tipi şiddetinden bir şey kaybetmemişti. Saraydaki hesap taşraya uymayınca ordunun yiyeceği bitmiş, yakacağı tükenmişti. Otağın çevredeki köylere, kentlere haberler gitti, buyruklar ulaştı: Askere yiyecek toplanması istendi. Yoksulu zengini kolları sıvayıp yardıma koşular. Kimi un, kimi bulgur, kimi fasulye, kimi patates, kimisi de yağ, tuz, derken asker açlıktan kurtulmuş, yolların açılacağı, bellerin geçit vereceği gün bekleniyordu.

Atlar, arabalar durmadan işliyor, taşıtı ve binitî olmayanlar buldukları yiyecekleri sırtlarında getirmeve devam ediyorlardı. Bunlar arasında yoksulluğu ve kimsesizliği ile çevrede tanınmış olan yaşlı bir adam göründü. Bir çift öküzü ile bir kağnisından başka bir kese bulguru ile bir kaşık yağından başka bir yiyeceği yoktu. "Varını veren utanmamıs" derler. O da öküzlerini koşup kağnisını çekti. Bir kese bulguru ile bir kaşık yağın yanına alarak ordugâha doğru yola koyul-

du. Şimdi Güllüce deresi denen ve eski adı bilinmeyen dere kıyısındaki yoldan hızla ilerledi.

Yoksul kocayı bu halile gören köy çocukları, arkasına düşüp güldüler, takıldılar. "Askere götürdüğü bulgura da bak", "bir kaşık yağı sen yesen olmaz mı" gibi sözlerle eğlenmeye başladılar. Peşine dökülen kalabalık, adım başına büyüyordu. Yoksul koca, bunların hiç birisine aldırma. Ardından gelenlerle birlikte ordunun konakladığı yere ulaştı. Aşçıların yerini bulup kağnisını ocak başında dayakladı. Aşçı başı da bir yandan alaylı gözlerle etrafına bakınıyor, bir yandan da usul yerini bulsun diye köylü babaya bulgur kazanını gösteriyordu. Köylü baba kesedeki bulguru kazana boşalttı. Ama o sırada ne olmuşsa olmuş, kazan birden dolup taşmıştı. Gene de kesedeki bulgur bitmemiş, öteki kazanları da doldurmuştu. Kaşıktaki yağ da birdenbire bereketlenmiş, o da küpleri doldurup taşırmağa yetmişti.

Bunu gören köylüler aptallaşmış, askerler afallamıştı. Hepsini de, sözün tam anlamı ile biter andavallı kesilmişlerdi. Olanı biteni, beyler, paşalar duyduklar. Padişaha da duyurdular. Yüce hakan, bu ermiş kocayı otağına çağırdı. Görüşüp konuştuktan sonra ayrılacakları sırada köylü baba cebinden yeni açılmış, bir kızıl gül çıkardı, padişaha sundu. Çadırın içine burcu burcu gül kokusu yayılmıştı.

Ulu hakan bu değerli armağanı taze bir yemikle karşılamak istedi. Teveğinden yeni kopmuş, üzeri terlemiş, çiçeği burnunda bir körpe hıyar uzattı. Böylece ermiş köylünün ermiş hükümdarı olduğunu gösterdi. Konağını uğurlayan Sultan Murat'ın dudaklarından şu sözler duyulmuştu:

— Ey eren, senin adın bundan böyle GÜL BABA olsun, köyünün adı da GÜLLÜCE..

Yıllar yılı, yedi iklim dört bucaktan gelen ziyaretçiler Gül babanın türbesine akın akın koşar dururlar.

“DABKEH = HALLAY”

Yazar: Halil Bedi YÖNETKEN

(Encyclopedie de La Pleiade) in (Tirage artı)ını, 546 — 572. sayfaları arasında slüman Dünyasının Müziği” fasına (Arap in Doğusunun Halk Müziği) monografisi-azmış olan Simon Jargy (La Forme Mu, e) başlığını taşıyan bölümde Arap halk isını (Melismatique) ve (Syllabique) ol üzere iki kategoride toplamış, ikinci ki-şarkıların başlıca rolünün Orta Doğuda yayılmış ve Suriye, Asuri, Ermeni, Yük-Mezopotamya Kürt halkında çok raslanan (keh veya hallay) şeklindeki folklorik a refakat etmek olduğunu ve bu dansın n ve erkeklerin el ele tutuşarak bir halka i etmeleri ve muntazam ritimlerle topra-ayak vurmalarından ibaret bulunduğunu nştır. Bu ifadede her şeyden önce bizim ti ve Halay’larımızın Türkten başka bir, milletlere mâl edildiği görülmektedir Ya- bu anlayışta tamamiyle isabetsiz oldu, bu tarafgirâne ifadeyi, gerçeği söyle- zorunda bulunan bir ilim adamına yakış- nmadığımızı belirtmek isteriz.

1946 yılı temmuz ayının sonlarında biz sarısözen ve R. Yetişen arkadaşlarımızla ra Devlet Konservatuvanı Folklor arşivi a Hatay’da derleme yaptığımız zaman da yerlilerden (Depki) kelimesinin başına ça artıklı getirerek (Ed — Depki) şeklin elimeyi araplaştırmak gayretini güttükle- şahid olmuş ve orada bunun münakaşası- upmuşuk. Kendilerine Depki kelimesi aile- n daha ne gibi kelimeler ve istiklaklar adüğünü sormuş, düşündükleri zaman bu- evap verememişler, Depki’nin Türkçe nek = Depmek, yere ayakla vurmaktan öz türkçe bir kelime olduğunu nihayet da kabul etmişlerdi. Yazarın dansı tarif ten (..ve muntazam surette toprağa ayak- aları) şeklindeki izahı depkinin (tepkil- ayakla yeri döğmenin ifadesidir. Gerçek- epki, içinde ayakla yere vurma hareket’e, önemli rol oynadığı bir toplu oyundur.

Aşağıdaki satırlar bizim o derlemede tut- nuz notlardan alınmıştır: (İskenderun’- Hala deperler, sin — sin oynarlar), (Ka- r da kendi aralarında hala çekerler, hala- ler), (Antakya’da: köylerde kadın erkek ber depki oynarlar), (Şenköy Depki ha- meşhurdur), (Zeybek oynarlar, Depki a r l a r), Hala havası vurur, oyun- lar), (Süveydiye’de: Ziyaretlerinde davul ile depki çeker, Tin içerler), (Halkanın

yarısı erkek, yarısı kadın, başçeken erkek elinde mendiliyle solo olarak oyun havasını söyler, sonra onu kadın erkek koro halinde tekrar eder. Kırmızı ve sarı renge çok düş- kündürler), (Şenköy = Şikköy’de: Türkülü depkilerde önce biri söyler sonra aynı şeyi ötekiler tekrar ederler), (Sıra gezmelerinde oyun çıkarırlar, depki oynarlar), (Reyhanlı taraflarında kadın erkek karışık oynar. Depki oynanırken, daha sıkı ayak vur anlamında söz ler haykırırlar), (İlbeyli = İlbaylı ağızları- nın — İlbeyliler saza “Damdıra” derler—, ağıtların, Bozlak çeşitlerinin, Karacaoğlan, İlbeyli Hürşit Bey, Nalî Bey, Veled Bey, Bül- bül, Kara yılan, Bebek ağıtlarının, Kılıçoğlu, Firuz Bey, Kamberoğlu, Barak Kızı, Hüseyin Ağa, Abdo ağıtı, Cezair, Feride derebeyi tür- küsü gibi ezgilerin, ağıt, Boznak, İbbağlı çe- şitlerinin söylendiği bölgede Depki oynar. Depki gittikçe hızlanır), (Depki düdüksüz, kavalsız, dairesiz, çalgısız olursa yalnız türköl ile oynanır). (Türkmenlerle dolu yayladağı bölgesi halay demiyor, yalnız depki terimini kullanıyor), (Yayladağında Depki çekerler, usanır, oturur oyun çıkarırlar), (Hassa taraf- ları Haley ve Depki diyor), (Firuz Bey Şakir Efendi, Hürşit Bey, Köroğlu, Antep Keremi, Karacaoğlan, Dadaloğlu, söyliyən Kırıkhan dolayları aşiret halayı çeker, Depki oynar. Buranın “Veylo” kadın oyunu meşhurdur.

Depki’nin tepmekten geldiğine zerrece şüphemiz yoktur. (T) harfi yerini (D) harfl- ne bırakmış, netekim aslı, Türkçe, Cemiyet, Cemaat, kalabalık, topluluk anlamına gelen “Alay” kelimesinde de (A) harfi yerini (H) harfine bırakmış, Halay, Haley, hattâ Hatay bölgemizde olduğu gibi (Hala) gibi şekiller meydana gelmiştir. Halay = Alay, topluluk, kalabalık esprisini belirten toplu oyundur. Tek oyunlar arasında hiç bir zaman halay = alay denilen bir ovuna raslanmamıştır. Bazı bölgeler, mesela Niğde dolayları (Alay) der. Sivas dolaylarında (Çekin Halay düzlüzün) denir, Niğde halayı ise (Çekin Alay düzlü’sün) sözleriyle başlar.

1947 de Bursa, Çanakkale ve Trakya böl- gelerimizde yaptığımız derlemede, meselâ Ezine’de söyle notlar almışız: (Alay Zevbek havası: 40 — 50 kişi oynar), (Alay Zevbek havası; herkes oynar). Bayramıç’tan: (Alay havası: 100 kişi ile bile oynanır) Derlemede (Eski Alay, Yeni Alay) gibi çeşitler kaydet- mişiz. Edremit bölgesinde de kalabalık grup.

ATLARIN DOĞUŞLARIYLA İLGİLİ EFSANELER

Yazar: Doç. Dr. Şükrü ELÇİN

Türk Kültür ve medeniyetinin muhtelif devirlerinde bütün canlılığı ile yaşadığını gör- düğümüz atın, halk muhayyeesinde bir takım efsaneler doğurması gayet tabiidir. Türk halkının muhayyeesinde doğan bu efsaneleri: a) gök — Tanrı, b) rüzgâr — hava, c) ma- gara — toprak, d) su menşeli olmak üzere dört kolda toplayabiliriz. Bu dört menşe Sok- rat’tan önce, felefedede kâinatın esasını dört unsurun teşkil ettiği telâkkisi ile büyük bir yakınlık, hattâ “ateş” le “gök” unsuru yer değiştirdiği takdirde, aynıyet göstermektedir.

GÖK MENŞELİ ATLAR. — Sib’rya Türk — Moğol kavimlerinin telâkkilerini aksettiren halk edebiyatı mahsullerinde at sürüsü, ilâhi bir menseden gelmektedir. Yakut destanında kahramanların atları, at sürüsü ilâhesi tara- fından güneş memleketinden gönderilir. Bur- yatlar, kahramanın atının gökten ind’ğine ve- ya ilâhların tayin ve takdiri ile dünyaya gel- diğine inanırlar. Ordos Moğollarına göre Cen- giz Han’ın atı gökten inmiştir.

Ebülgazi Bahadır Han, Gengiz’in hanlığa çı- karılması sırasında Gökçe’nin ga’pten gelen bir ata binerek Tanrı katına çıktığını kayde- der. (1)

Gök menşeli atlar, kahramanların Tanrı ile olan münasebetlerinde en kudretli bir va- sıtadır. Altay — Abakan sahası destanları da bu hususta bazı malûmat vermektedir.

Şor destanı Altın Ergек’te 9 Hüdâylar ak kanaatlı bir at yaratırlar. Sonradan bu atı

(1) Caferoğlu, *Culte du cheval dans l’onomastique Turque*, P. 13 — 14; *Türkiyat*, C.X. s. 201 — 202.

la (Alay Havası) oynanır..

Türkmen kültürü Güney Arap illerine doğru uzamış, bir kaç yüz Türkmen köyü Arap ili sınırları içinde kalmıştır. Sınıra ya- kın yerlerde tek kelime arapça bilmiyen, Tüürkçe konuşan, Türkmen kültürü taşıyan nice köyler gördük. Hatay ilimiz çok yerde Çukurovayı hatırlatır. Antakya, Türk folklo- ru ve gelenekler bakımından bir iç Anadolu şehriden farksızdır.

Arapçada ne Depki, ne de Alay = Halay kelimeleri bulunmadığı halde onları Arapça- ya ve ifade ettikleri oyunları da Arap kültü- rüne mâl etmeye çalışmak şovinist bir gayret- çeşlikten başka bir şey değildir.

kahramanlardan birinin atı ile yarıştırlar. (1)

Tanrı atı ile dünyadaki kahramanın atını yarışta aynı kudrette gören telâkki, bir mem- lekeç olarak tasavvur edilen gökten, bildiğimiz renkte bir atı yere indirir: Ay — Mögö adlı destanda bir göl adamı, kahramandan gökte bulunan bir atı temin etmesini rica eder. Bu- nun üzerine Ay — Mögö atı yere indirip ona verir. Bu bir “ak kula attır”. (2)

Şamanî telâkki, Tanrı’nın dünya işlerini tanzimine ihtiyacı duyar. Bir Teleut efsanesi- ne göre vergilerini vermeyen yedi kardeşi bir padişah, Tanrı’ya şikâyet ve yardımını rica eder. Tanrı meseleyi halletmek için insan kı- lığına girip gökten yere atla iner. (3)

Atın gök menşeli bugün Anadolu’da da yaşamaktadır. Iğdır’ın Bayağ köyündeki bir rivayete göre at gökten inmiş; ağza büyük- müş; insan yiyen bir hayvanmış; sonradan bir gölde su beygiri ile çiftleşmiş ve bugün- kü atlar meydana gelmiştir.

RÜZGÂR MENŞELİ ATLAR. — Atın rüzgârdan doğduğu efsanesi İslâmî kaynak- lardan yayılmış görünüyor. 14 üncü yüzyıla ait bir Kısas-ı Enbiyâ’da yaradılış şöyle an- latılıyor: “Kaçan Tanrı Tealâ diledi kim atı yarada Pes cenup yiline eytti:” Ben senden bir halk yaradurvan, anı dostlarının azizliği çün ve düşmanlarının horluğu çün kılurvan. “Yil eytti:” Yarattıl. “Pes andan bir kabza yıl aldı ve atı yarattı.” (4)

17 nci yüz yıl müelliflerinden Kadızade, atın doğuşu için Tanrı’nın dört unsurdan yeli galip unsur olarak kullandığını (5) ve âyetten naklen atı kullarının binmesi için yarattığını zikreder. (6) İmam Demiri Hayât-ül Hayvân’ında ve İmam Dimyatî Kitâb-ül Hayl’inde Hazreti Ali’den şöyle bir nakilde bulunurlar: Allah poyraz yeline “dostlarına sebebi izzet ve düşmanlarına sebebi zillet olması için sen den bir mahlûk yaradayım” der. Bu attır. (7)

(1) Radloff, *Proben*, C. I, s. 387—386 388.

(2) Radloff, *Proben*, C. 1, s. 369—156.

(3) Radloff, *Proben*, C. I, s. 247/36—43

(4) Kısas-ı Enbiyâ, *Türk Dil Kurumu Yz.*, 6037; *Cevat Emre*, 14. Asır *Bitikleri*, s. 23.

(5) Kadızade, *Baytarname*, 13 a

(6) Kadızade, *Baytarname*, 31 ab

(7) Kadızade *Baytarname*, 31 ab

At hakkında tertip ettiğimiz bir anketten ettiğimiz bilgiye göre rüzgârdan doğma nesi bugün Anadolu'nun bühassa doğu flarında mesela Kars'da (Göle — Küçük t); Artvin'de (Ardanuç — Hamurlu); Pos- ve Ardahan'da yaşamaktadır.

AĞARA — TOPRAK MENŞELİ ATLAR. slami ananeye göre şimdi binilmekte olan rı Allah, Hazreti Âdem'in Kâbe toprağın halk etmiştir. (1)

Türk menşeli mağara rivayetlerinin ise eskisi Pamir yaylasında yaşamış olan ve aci asrın ikinci yarısında Orta Asya'da ik bir devlet kuran Akhunlar'a aittir. Ak- arın yaşadıkları ülkelerde bir dağdaki arada yaşayan ilâh atına kısraklar sürül- suretiyle döş almıyor. Diğer bir rivayete iğinden at idrarı dökülen mağaraya tos ayında kısraklar götürülerek çiftleşme n ediliyor. Vu — Şu — Po — Li adı nılan çok iyi bir at cinsi bu şekilde doğu. (2)

Akhunlarca bilinen bu mağara rivayeti i ve Batı Göktürklerinde de yaşamıştır. Julien, "Documents sur les Toukioue" adlı kinde Çin kaynaklarından verdiği malı. a Doğu Göktürklerinden bahsederken adelerin her yıl atlarının çıktığı mağa gidip takdis merasımı yaptıklarını söy- Batı Göktürklerinde bu âdetin yaşadığını havannes'in "Documents sur les Toukio. Turcs Occidentaux adlı eserinden öğreni. z. (3)

Bu anane İslam müelliflerince de maîum. El — Birüni (973—1051) Türklerin, dağ- çıkan ilâhi aygırlardan türeyen atların bahseder. (4)

Battal Gazi destanında, Malatya beyi yin Gazi'nin avda yakalamak istediği r bir mağaraya kaçar. Hüseyin Gazi avını ak için mağaraya girdiği sırada sarı bir karşılaşıyor. Galpten gelen bir nida, ata etmes'ni söyler. Bu at, Aşkardır. (5)

15 inci yüz yıl Divan şairlerinden Şeyhi, nağara rivayetini Akhun rivayetine ben- şekilde anlatmaktadır. Akhunların Sâsâni karşı yaptıkları mütemadi akınların bu

rivayeti İran'a naklettiği ve İran Edebiyatı tesiri ile (Nizâmî) Divan şiirimize dahil oldu- ğu kabul edilebilir.

Şeyhi'nin Mesnevi'sine göre Hüsvrev'in Şebdiz adlı atı, Şirin'in ülkesi olan İrmen'deki bir mağaradan gelmektedir. Şeyhi kısrakların o mağarada mevcut bir taşa nasıl şehvetle süründüklerini ve Şebdiz'in doğumunu şöyle anlatıyor:

Kara taştan bir at şekli yonulmuş

Tılsım ile o gar içre konulmuş

Sürer hargele ban kısraklarını

Ki otlada dağın otlaklarını

Gözler ol mağara çevresini

Bu deyrin seyr iderler devrisini

Olur her karında bir gün muayyen

Ki girünler mağara kapusundan

Gelür kısraklar anda rağbet ile

Sürünürler o taşa şehvet ile

İrişür çünkü fermanı Hüda'nın

Yıgılır binde biri mâdiyanın

Çün ol tohumun irişür aslı yelden

Doğar bir tay geçirilse yoldan

Tevârih ümmeti râvi öyle didi

Ki Şebdiz ol taşın aslından idi (1)

SUDAN ÇIKAN ATLAR. — Sudan çıkan at motifi de Prof. Zeki Velidi Togan'ın söyle- diğine göre Türklere mahsustur. (2) Milât yıllarında Çinlilerce elde edilmesi bir muvaf- fakiyet sayılan bu su menşeli atlar, Türklere komşu bütün kavimlerin aradığı atlardır. Ab- bâsi halifelerinden Mu'tasım, Vâsık ve Müte- vekkiî zamanlarında (840—860) yılları arasın- da Arap Devletinin idaresindeki Türk ordula- rı büyük bir nüfuza sahipti. Halifeler, eski âdet ve ananelerin içinde yaşayan Türkleri aynı zamanda at yetiştirmeğe memur etmiş- lerdir. Bunlardan Kuttelân "Bek" leri at ye- tiştirmekte meşhur olmuşlardır. Onların halî- feler adına Bağdat civarında yetiştirdikleri atların, göl aygırından türemiş olduklarına inanılıyordu. Hattâ meşhur "Arap atı" nes- linin de bu Bek emirleri yetiştirmiştir. (3)

İbn Hordâbih'in gölden çıktığını söyledi- ği bu atları (4) El birüni de zikreder. Zeki Velidi'nin söylediğine göre Amuderyanın

(1) Şeyhi, Husrev ve Şirin, M. E. Kitap- lığı Yz. No: 894, 34 a

(2) Boratav P. Naili, Köroğlu Destanı, s. 58.

(3) Togan Z. Velidi, Umumi Türk Tarihi- ne Giriş, s. 167

(4) Togan Z. Velidi Umumi Türk Tarihi- ne Giriş, s. 180

(5) Togan Z. Velidi, Umumi Türk Tari- hine Giriş, s. 103

kollarından Vakh havzasında, Rusta — Bik mevkiinde sudan çıkmış atlar hakkında hikâ- yeler vardır. Milâttan önce buralara gelen Çin seyyahları da bu rivayetleri kaydetmişlerdir. Rusta Bik atları adı ile anılan bu atlar, dün- yanın her tarafına: Çin'e ve Arabistan'a ya- yılmışlardır. (1)

Sudan çıkan bu at motifi bugün Anado- luda yaşamaktadır. Kars'ın Subatan köyünde. ki bir rivayete göre dünya, vaktiyle sularla kaplı imiş; sonraları sular çekilince, atın ön ayakları gayet büyük iki tırnaklı ve yüzmeğe elverişli yüzgeçleri olan eodadı karada kalmış ve iklim şartları değişince bugünkü şeklini al- mıştır. (Ali Yüce)

Kars'ın Boğa dağında bir "Aygır gölü" vardır. Rivayete göre su içmeğe gelen kısrak- ları gölden çıkan bir aygır aşar. (Kılıç Kök- ten) Bu aygırın tohumundan gelen taylardan halk memnun kalır. Ertesi yıl döş almak mak- sadiyle adamın biri göl kenarına gider. İkinci namazını kılarırken gölden çıkan bir aygırın, eski tayını yelesinden tutup göle götürdüğünü görür. (Kars, Subatan, Porsuklu), (Göle — Küçük Zaut), (İğdir — Bayat). Bu, gölden çıkan aygır bir defa koyun otlatan bir kızı alıp götürmüştür. (Yusufeli) Erzurum'da Bin köl'den bir yıl doru, bir yıl kır olmak üzere çıkan birer aygırın dalaba gelen kısrakları aştığı söylenir. Bu aygırların tayları makbul- dür. (Süleyman Usta) Konya'da (Bozkır — Sorkun) da "Dipsiz göl" le (Oğuz Tansel), Urfa'da (Siverek — Dağbaşı Karahan) daki "Kanlıgöl" de (2) ve Maraş'ta, Göksün civa- rındaki Tekir suyunda birer aygırın bulundu- ğu ve karaya çıkarak kısrakları aştığı riva- yetleri yaşamaktadır. (3)

Türkler arasında milâttan önceki devir- lerden bugüne kadar yaşadığını gördüğümüz atın bu su menşeli, destanı eserlerde de dikka- ti çekiyor. Bazı destan kahramanlarının atla- rı bu soydandır. Bu soyun arandığını gösteren bir misali bize Dede Korkut kitabı vermekte- dir. İstanbul'a gelen Bezirganlar Bamsı Bey- rek için bir deniz kulunu boz aygır satın alır- lar. (4) Bundan başka Köroğlu'nun meşhur

(1) Boratav, Köroğlu Destanı, s. 58

(2) Karahan, İbrahim, Urfa'da Gölden Çıkan Su Aygırı Efsanesi, T. Folklor Araştır- maları, Sa. 29, s. 462.

(3) At maddesi, İnönü Ansiklopedisi, C. IV. Fas. 26 s. 75

(4) Ergin Muharrem, Dede Korkut Kitabı, s. 117

kır atı da sudan çıkmıştır. Hemen bütün riva- yetlerde bu motifi görüyoruz.

Köroğlu destanının bir İstanbul rivayetin- de Silistre Kumandanı Hasan Paşa, Ruşen Al'nin babasına Arabistan'dan bir çift tay getirmesini söyler. Ruşen'in babası yilkırlar- dan, biri kır, biri doru iki uyuz tay seçer. Bunlar, denizden çıkan aygırın aştığı kısrak- lardandır. (1) Aynı destanın Azeri — Kazak rivayetinde Hasan Han'ın ıkkıcısı Ali, derya- dan çıkan bir aygırın iki kusrağı aştığını gö- rür. Bu kısraklardan, gözlerinin kör edilmesi- ne sebep olan doru ve kır at doğar. (2) Türk- men rivayetinde Gülendâm, Reyhan Arap'ın atının su tohumundan geldiğini bildiği için hile ile ondan döş alınmasını tavsiye eder. Kır at böylece elde edilir. (3) Yine Türkmen ri- vayetinde, Hünkâr'ın hizmetini gören Çıgallı Bey at aramağa çıkar. Şoring deryası boyun- da namaz kılarırken deryadan çıkan bir aygırın kısrakları aştığını görür. (4)

Köroğlu'nun Tobol (5) ve Paris rivayet- lerinde de aynı su menşeli mevcuttur. (6)

(1) Elçin Şükri, Köroğlu Hakkında Not- lar, Ülkü, Sa. 57, s. 272

(2) Alizade Hımmet, Köroğlu s. 3—4

(3) Atagovşit, Köroğlu, s. 33—34

(4) Atagovşit, Köroğlu, s. 22

(5) Radloff, Proben, C. IV s. 258/23—24

(6) Boratav, Köroğlu Destanı, s. 58.

CİLTLERİMİZ

Dergimizin sayfalarının artması üze- rine, bundan böyle ciltlerimizi 145 inci sayıdan itibaren bir buçuk yılda, (yani 24 sayı yerine 18 sayı olarak) tamamlı- mıya karar vermiş bulunuyoruz. Bu su- retle ciltlerimizin kalınlıklarının eşitliği temin edilmiş olacaktır. Yedinci cildimiz bu kararımıza göre Ocak 1963 tarihli 162. sayımızda tamamlanmış olacaktır.

Dergimizin eksik sayılarından 4, 56, 57 ve 86. sayılarımızın da 2. baskıları yapılmaktadır. Bu sayılar basılınca 1 ilâ 7. cilt siparişlerini de karşılamak imkâ- nına kavuşmuş olacağımızı müjdeleriz.

T. F. A.

ARAŞTIRMALARI

adını vermişlerse de, Kafkasya Azerbaycan'ı Türkleri arasında, daha fazla, Terekeme adıyla le şöhet bulmuşlardır.

Asulları itibariyle, Azerbaycan Türklerinin, den sayılan Terekemelerden Ermenistanla Gürcistan'da yerleşenleri az bir zaman sonra bu sahanın yerli Azeri muhiti içerisinde tamamiyle erimiş bu yüzden kendi uruk adlarını dahi muhafaza edememişlerdir.

Bütün Kars ilindeki Terekeme köylerinin sayısı aşağı yukarı, yüz on dördü bulmaktadır. Ağızları Azerbaycan'ın Gence ağzına pek yakındır" (2).

Biliyoruz ki "Batı Türkçesinin içinde zamanlı, saha bakımından iki daire meydana gelmiştir. Bunlardan biri Azeri ve Doğu Anadolu sahasını içine alan Doğu Oğuzcası, diğeri Osmanlı sahasını içine alan Batı Oğuzcasıdır. Doğu ve Batı Oğuzcaları arasında ilk asırlarda çok küçük saha farkları yavaş yavaş geliştiyse de ancak 17. asırdan sonra Doğu ve Batı Oğuzca dairelerini meydana getirmiştir ve her ikisi de aynı şiveye; aynı Oğuz şivesine dayandıkları için tek bir dilin kardeş şiveleri sayılabilirler." (3)

Bunlara göre bu iki şive (lehçe olamaz) arasında bazı söyleyiş farkları karşımıza çıkacaktır ve bu farklar bazı kelimelerle, seslerden kendilerini gösterirler. Meselâ kelime başlarındaki b—m, kelime içindeki k—g,h, ilk hecedeki e—i, kelime başında t—d, v—b, kelime ortasındaki c—j' ye çevrilmektedir.

Bu hususta bir fikir verebilmek için, önce Âşık Şenlik'in A. Caferoğlu tarafından Doğu İllerimiz Ağızlarından toplamalar isimli eserinde bütün yerli özellikleriyle kaydedilmiş bir türküsünü buraya alalım ve sonra da adı geçen âşığın diğer şiirlerindeki söyleyiş farklarını göstermeye geçelim.

ÂŞIK ŞENLİĞİN TÜRKÜSÜ

Ey felek sen bir adamı yara möhtec eyleme
Bülbülü gülden ayrıl bara möhtec eyleme
Yüz yirmi dört peygamber Mustafanın üzü
(4) hörmeçi için ya allah
Sen bir adamı herde (5) düşürür tere möhtec eyleme

Biz gün olur bu fani dünyeden süreler köçüm
menim
Deng olur turab içine töküllür saçım men'im
Sen de bir edil(6) padişahlar padişahsın
affeyle suçum benim.
Öldürsen özüün öldür zalım gula möhtec eyleme

Deyer Şenliğim haggın divanında üzüm gaderadi
Eyip peyğenber kimi (7) var cesetim başdan başa yaradı
Güla gizdin (8) sirim (9) ya hudam sene esgeredi (10)
Derde dermen veren sensen taktora möhtec eyleme
Kiraz MAÇAVEL
Ahıska: Koyun — Dere Köyünden

B'LER M

"Men bir zerem zer gadrını bilene",
"Gerun ne'ler getirmişem yada men",
"Bu mecliste ya o dursun ya da men",
"Bahar der ki men kendimi yetirrem",
"Yarım günahkâram men yüzü gara",
"Günde etsin bir mahana ağlasın";
V 'LER B
"Bu befasız deli gönül ağyare küstülüdü (r)",
"Muhannet insana befa yok imiş",
"Befasız fani dünyanın yetmek olmaz sırrına",
"Toylar mutbağında hep aşbaz olur";

Bugün Türkiye Türkçesinde kelime başlarındaki, yani önses durumundaki e'ler (kapa- lı e) ilk hecenin e leri şeklindedirler:

"Ehli islâm olan eşitsin bilsin",
"Garip aslan gurbet ele düşende",
"Eşidenler töhmet eyler seni g'nar sevdiğim",
"Her yada gelende gedek yokduyah";

K LER G

"Gurşanın gılcı geyinin donu",
"Men bir zerem zer gadrını bilene",
"Feleğin kahrı gazabı kâh Şenliği öldürür",
"Meraklı sözlere karşılık demek",
"Eliften dersini alan okur ağdan garadan";

B "P" LER F

"İndi zamparada bir oğlu oluf",
"Hindiler kurtuluf damağın çağdı",
"Yüreğinki ferah bulufdu baba",
"Menim derdim yayılıftı âleme";

Kelime ortasındaki c' ler j, örnek: "Ara- yıp bulajam aşık İzani" olmaktadırlar.

Bunlardan başka fiil şahıs eklerinden 2. şahsın tekil sesleri düz sen — san". batır, san,.. düşersen" şeklinde; İyelik ekleri ise 1. ve 2. tekil ve çoğul da yuvarlak ve 3. şahısta düz olabilmektedirler.

ŞENLİK'İN ŞİRLERİNDE SES UNSURLARI

Âşık Şenlik, bütün halk şiirleri gibi millî veznimiz olan hece veznini kullanmıştır. Nazım şekillerini kullanmada da aynı yolu tut

elemeler :

ÂŞIK ŞENLİK

Yazan: İsmail AŞIKOĞLU

1853 ilkbaharında Çıldır'a bağlı Suhara'da doğmuştur. Annesi Zeliha, babası Kadıdır. Kendisinden büyük bir ağa vardır: İbrahim. Küçük kardeşinin adı Mehmet. Hiçbiri okuma yazma bilmez. Ama zekiydiler. İlk şiirini 14 yaşında Şenlik (asıl adı Hasan) uzun zaman eyisi İbrahim'in eşliğinde gezmiştir. Şiirlerince ismi, çevrede duyulmaya başladı. Uzun gezilere çıkar. Çevre illerinden Azerbaycanlar'a gider. Halk şiirleriyle şiir, Dürüstlüğü ve kültürüyle üstün. Herkese kabul ettirir.

Birinci Dünya Savaşına yakın yıllarda (Ölüm yılını İslâm Erdener 1914, Kırcı, M. Fahrettin 1912 olarak gösteriyor.) sağlığında Kars rahat yüzü görmemiş Şenlik'in aceleyle ölmeyip zehirlendiğiyle bahsedilir.

Kuvvetli kültürüne bir halk ve dinî küll. sahip olduğu bilinen Şenlik, şiirlerinden laşıldığı üzere çok yönlüdür. İnsanlığı anlatır. Manevi ve maddi aşkı tatmış, çile çekmiştir. İşgal yıllarının ızdırabını duyur. "Alosman"ı için yanmıştır.

İğem hizmet etmedim daima harikata
İblis yığvasına çok ettim cürm'ü hata
t ya Resulallah muhterem mağfirete
um hadden aşiptir çok günahkâr olmu-
sam" diyen Şenlik,
veyif (p) at minif (p) dilber gucmıyan
(kucaklamıyan)
dir dünyadan ne haberi var",

rim doymadı elvan kınadan
vaz buhaktan billor sineden
evgi birbirine bineden
eyin hatırına ilgaları var"
Mısralarında ise şen, şakrak ve şuhtur.
meti pîr ile abızülâldan
r bulağından içtim bu gece",

am pirlir pirine
mı bahşet nuruna",

önül sığın hüdaya hakka siper olmuşam
nda münazzah bir sensen mevlâm",

aşkın bâdesini vücuda nar olmuşam
e derviş misalli feryadzâr olmuşam",

iyip baştan ayağa
ı yolunda sadaka

İndirmez dizim otağa
Kima mihmandır bu giden",

"Menim sevdiceğim deste boyludu (r)
Bizden yüz çevirdi irak köyüdü(r)",
"Medet Allah gönül kuşu kafeste
Çıkar şirin candan ayırma meni
Pervaneyem aşk oduna yanaram
Bu aşkı suzandan ayırma meni"

Gibi daha çokçalarını sıralayabileceği. miz mısralarında Şenlik, aşkın hem maddisi ni, hem manevisini dile getirmiştir. İçini dökmüş, sevgiilerini anlatmış, ıstırap için yalvarmıştır.

Şenlik'in Köroğlu ve Dadaloğlu çeşmişin deki "Ehli islâm olan eşitsin bilsin" "Can sağ iken yurt vermeniz (vermeyiz) düşmana" "İster Uruset (Rus) neki var gelsin" "Can sağ iken yurt vermeniz (vermeyiz) düşmana" diye başlıyan ve "Kavga günü nâmert sapa yer arar" "Er olan göğsünü düşmana gerer" mısralarıyla devam eden Doksan üç Koçakla, ması onun vatan müdafaası için söylediği unutulmaz bir şiirdir.

Nihayet Şenlik,
"Men bir zerem zer kadrini bilene
Şeyda bülbül kimi (gibi) ötmek isterem"

"Kul Şenlik'in bu sözleri
Dokunursa dağı eritir"

"Ehli marifet hoş sanat mücevher lisan
Gizli söze cevap verip şiir'ler düzen menem"
Mısralarıyla sanatını haklı olarak öğer.

Âşık Şenlik, Kars'da yerleşmiş muhtelif Türk boylarından Terekeme boyuna mensup tur. "Terekeme yahut Karapapah, aynı uruğa verilen çifte addır. Kars ve Ahıska yerli leri bu uruğa sadece Karapapah adını vermişlerdir. Çoğu halk ağzından bu ad, bu uruğun, yalnız oturak kısmına verilmiş olsa gerektir. Aksine olarak bu uruğun göçebe olanlarına ise, Terekeme denilmiştir. (Vambery, yanlış olarak bu uruğu Terekeme şeklinde yazdığı gibi Karapapahları da ayrı bir uruk olarak kabul etmektedir. "Das Türken völk teipzigi 1885, sy 592"). Aşağı yukarı bundan yüz yıl önce kısmen Kafkasya, kısmen de İran Azerbaycan'ından gelip Kars ili ile eski Alek, santropol kazasının Akbaba nahiyesinde ve Gürcistan'ın Ahalsık ve Ahalkelek kazalarında yerleşmişlerdir. Ruslar bunlara Karakalpak

fakat bu şekillerden çevre kültürüne gö-
çekillenmişlere belki de daha fazla tutkun
göstermiştir.

Şiirlerinde kafiye, bütün çeşitleriyle tabii,
dilğinden oluvermiş gibidir. Şu kafiyeler:

“vlayı, seversen tav etme bize”
“k gulun aybun vurmadı yüze”
“yıl taksirliydim görüldüm göze”,

“şanın gılcı geyinin donu”
“vga bulutları sardı bu yamı”
“ğdu goç yigidin şan olma günü”,

Yarım kafiye çeşidinin en güzel örnekle-
ayılabilir.

“İrebbim (Rabbim) bu dünyada namerdi
şad eyleme”
“rdi gözden cüda gılıp gönülden yad
eyleme”,

“n Şenliğem arşa çıktı amanım”
“hi senden öze yohtu (yoktur) günahım”
“na sığınmışam ganıstıphanım”,

“dir'a inmeye etti hareket”
“len göge kalktı haya bereket”,

“nden selâm olsun yaran yoldaşa”
“çükten büyüğe ta baştan başa”,

“dik der böyle at nerde tapılı”
“daze dişlidi(r) kulaç kapılı”,

“miş üçte zehir olur yemeği”
“miş beşte gözden çıkar emeği”.

Gibi alman kafiye örnekleri de tam, zen-
ve tunç kafiye çeşitlerinin en rahat söy-
leşleridir.

“Aşık Şenlik, şiirlerinde çeşitli edebi sa-
ar kullanmıştır. Bunlar kendiliğinden olu-
uştur. Yapmacıklık yoktur. Bu, bir taraf-
Türkçenin sanatlı söyleyiş için hazır bir
olmasından, bir taraftan da Şenlik'in di-
zin bu özelliğini bilmesinden, bu özellikten
alanabilir güçte olmasından ileri gelmek-
tedir.”

“uzur sürüsüne dalm kurt misli”,
“liğem sinemde sevda narı var”,
“da bülbül kimi ötmek isterem”,
“a bir aslan misalli pençe sa'dın üstüne”,
“n şeyda bülbül misalli gondurdum daldan
dala”,

“Kız der ki goncayam faslı nevbahar”,
“Deli gönül bülbül olup dünyayı bir bağ b.lir”,
“Cevabı ok, sözü gati yay oldu”,

“Yedisinden gonca güden taze olur”,
“Sığırnak sürüsü kimi ürktip da-
aşır yor-
gana”,

“Heyva (Ayva) kimi saralıban solmuşam”,
“Kurttan korkmuş hayvan kimi kaçtılar”,
“Vahşi kimi ülküp bize baktı yan”,
“Sen bir derya isen mende bir deniz”

Gibi mısralarda benzetme sanatının deği-
şik ve güzel örneklerini görmek mümkündür.
Şenlik, tıpkı nazım şekillerinde olduğu
gibi edebi sanatları da çevre kültürüne göre
gösterdikleri durumlarla kullanmış ve çevre,
deki adlarına göre anmıştır. Meselâ “Teca-
hül'i arif” demez “bilmezlenme” der, mecâzi
münsel” karşılığı olarak ta “çaktırma”, “an-
laştırma”yı v. b. kullanır.

“Kış dedi ki şiddetinden eserem”,
“Güneş diyer men verirem ziyayı”,
“Üstünde bulut ağlar”,
“Azgın canavarlar eyledi sedâ”,
“Nice yüz bin hayal geldi”,
“Gene bugün cellâlandım derya'yı umman
gibi”,

“Bir topu dünyaya saldı zelzele”,
“Şan şan olup sızlar sinemde dağlar”,
“Asker olan bölük bölük bölünür”,
“Bu diyarı geze geze efendim”,
“Dedi seher öterem men”,

Gibi geliş güzel alınmış mısralarda —
gelişigüzel dedik, çünkü bu çeşit mısralar
çoktur — teşhis, abartma, tekrar, istiare v. b.
sanatların güzelliğini sezme kolaydır.

ÂŞIK ŞENLİK'DEN BAHSEDEEN YAZILAR

1 — Türk Yurdu, sayı 17/18 — 211/212,
sayfa 31—34 de “Âşık Şenlik yahut Usta Şen-
lik” başlıklı yazıda Esat (Özoğuz) Şenlik'den
bahsetmiş, altı parça şiir neşretmiştir.

2 — Kars Gazetesi'nde “1932. sy. 124”
Tortumlu Ekrem imzalı yazı Sümmanî'nin
Şenlik'le görüşmelerinden bahsetmektedir.

3 — Kars Gazetesi'nde “1933. sy. 191 den
itibaren” Abbas (Arash) imzalı yazılar, Şen-
lik'in künyesinden, âşıklığa başlamasından
v. b. bahsetmektedir. İlk yazıda, onun ilk şiir-
lerinden beş tanesi de bulunmaktadır. “Abbas
Arash ile bu konuyu ayrıca görüştük, yazı-
ların ashını vermeyi vadetmişti. Bulamadı.”

4 — N. Feridun, Kars Gazetesi'nin 1933
Mayıs, Haziran sayılarında Âşık Şenlik'den

derlemelerini neşretmiştir.

5 — N. Feridun, Doğu, 1936, sayı 30—31
de Şenlik'in bir masalını yayınlamıştır.

6 — Murat Uraz'ın Sümmanî ile Gülperi
(İst. 1938) isimli eserinde Sümmanî ile Şen-
lik'in Karşı—beri “Karşılaşma, Deyişme” le-
rinden beş parça bulunmaktadır.

7 — N. Feridun (Alaydın), Kars Gaze-
tesi'nde “1937” Şenlik'in Sevdakâr hikâyesi
ile birkaç şiir neşretmiştir. Ayrıca bu hikâ-
ye, aynı kişi tarafından İstanbul'da bastırıl-
mıştır.

8 — Nesip Yağmurdereli, “Sümmanî, Ha-
yatı ve Şiirleri, İstanbul 1939” adlı kitabın-
da Şenlik ve Sümmanî'nin görüşme ve deyiş-
melerinden bahsetmiştir.

9 — Doğu, yıl 4, 1938, sayı 5 de Folklor
genel başlığı altında “Çıldır'lı Şenlik'den” de-
nilerek dörtlükler sıralanmıştır.

10 — M. Fahrettin Kırzioğlu'nun
“Doğu, sayı 17 (58), 1941 de” neşredilen ve
hangi sayıya kadar devam ettiğini öğreneme-
diğimiz — Kars'da Doğu'nun koleksiyonu
maalesef yoktur — Çıldır'lı Âşık Şenlik baş-
lıklı yazılarda ondan bahsetmektedir. Biz de
ancak bu ilk yazıdan faydalanabildik.

11 — M. Fahrettin Kırzioğlu, “Doğu, sa-
yı 63, Şubat 1950” de, “Çıldır'lı Âşık İlyas”
ismi ile Süleyman Kazmaz tarafından çık-
arılan broşürü “İlyas'ın sahtekârlığı” başlıklı
yazısında, dolayısıyla Şenlik'den bahsetmek
tedir.

12 — M. Fahrettin Kırzioğlu, Edebiyatı,
mızda Kars II isimli eserine Şenlik'den parça-
lar almış.

13 — Âşık İslâm Erdener, Âşık Şenlik
Divanı, “Bugün Matbaası, Kars 1960” isimli
eserinin 84 sayfasına, Şenlik'in şiirlerini, ha-
yatını, maceralarını sığdırmış. “Hayatı ve
Eser Hakkında Bir Kaç Söz” başlığı altındaki
yazısında “Bu Divan, sadece edebileştirerek,
eleştirici ve mütehassıslara topluca sunabilmek
gayesiyle ve Âşık Kasım'ın rica ve tavsiyesi
üzerine.” “Bu Divan nakilden derleme olup,
içinde ufak hatalar olabilir, bunları düzeltmek
yetkililere aittir” diyor Erdener. Halktan oku-

(1) Bir şiirinde “Kelâm-ı Kadim içinde
harfi harften seçerem” dediğini de kaydede-
lim.

(2) Doğu İllerimiz Ağzlarından Topla-
malar, I. Prof. Ahmet Caferoğlu.

(3) Türk Dil Bilgisi, Dr. Muharrem Er-
gin, Sy. 11—12.

(4) yüzü, (5) hasta, (6) âdi, (7) gibi
(8) gizli, (9) sırrını, (10) aşıkâdır.

SARISÖZEN'İ DE KAYBETTİK

Yazan: İhsan HİNÇER

Onu, ilk defa Ankara Radyo evi'ni zi-
yaret ettiğim gün, — şahsan — tanımak
fırsatını bulmuştum. İlk karşılaştığımız
zaman, birbirimizi kırk yıldan beri tanı-
yormuş gibi sarılıp, öpüştük. Zira şahsan
tanımadım ta olsak, folklor sahasındaki
çalışmalarımızdan birbirimizi takip ediyor,
duk. Bu durum, aramızda bir yakınlık kur-
muştu.

O, bu ilk buluşmamızda beni Yurddan
Sesler'in değerli sanatkarları ile tanıştırdı.
Programa davet etti. Geniş izahlarda bu,
lundu. Söze her başlayışta o kadar içten ve
tatlı bir “Bey”, deyişi vardı ki, ona daha
yakından bağlanmamak imkânsızdı.

O, halk musikisi ve oyunlarımızı ku-
lak ve gönül verdi. Onları kaybolmaktan
kurtarmak için didindi, çarpındı. Bu uğurda
hizmet edebilmek için, icabında selâhiyet
ve malî imkânlarla sahip, aslında bir hiç
olanlara “Peki” diyebilirdi, boyun eğdi.
Ama, bu sayede amacına en büyük hizmeti
o yaptı. Selâhiyete ve malî imkânla sahip,
bizi gölgede bırakır, diye düşünülere bu
alçak gönüllülükle nüfuz edemeseydi, on-
ne Radyo evine sokar, ne Yurddan Sesler'i
duyurmasına imkân verilir, ne de fa-
filân tesis adına, müzik ve oyun dediğimiz
halk hazinelerimizin aydınlığa çıkması için
çalışmalarına fırsat verilir. O, hakikatte
mevcut olan şahsiyetini bu gibi mevki ve
imkân sahiplerinden gizliyerek, feragat
göstererek, en büyük vazifesini yaptı. Öl-
miyecek olan eserlerini verdi, büyük, ma-
hiv dolu şahsiyetini ortaya koydu.

3 Ocak 1963 perşembe günü sabahle-
yin saat 4 de ölen Sarisözen, bir müddet
evvel prostad ameliyatı geçirmişti. Bu
arada midesi de kanama yapmış bulunu-
yordu.

Geride kalan ailesi efradına ve bütün
folklorculara başsağlığı dileriz. Gelecek
sayımızda hâtrasına geniş yer ayıracağız.

ma yazma bilenlerin aradıkları bir kitap bu.
Bu şekilde hazırlanmış.

14 — Günak Yüzak, “Aday Öğretmen Ga-
zetesi, sayı 2, 1962, Kars” Âşık Şenlik” baş-
lıklı bir tanıtma yazısı yazmış ve şiirlerinden
de mısralar almış.

15 — Nejat Birdoğan, Türk Folklor Araş-
tırmaları dergisi, sayı 157, Ağustos 1962 sayı-
sında çıkmıştır. Şenlik'in hayatını ve şiirle-
rinden örnekler vermektedir.

İKİ OZAN: ZAHÜRİ VE RÜMUZİ

Yazan: Cevdet CANBULAT

Tutup al yanağın emsem
Rızası olsun olmasun.Beri gel hey gül gonca,
Yüzü güzel, beli ince.
Sarılısam yâre doyunca,
İtası olsun olmasun.Gevheri hakikat kuşdur.
Lebi bal, yanağı güldür.
Güzelin dili bülbüldür?
Sedası olsun olmasun.

Dörtdivan'lı Hilmi için son araştırmaları. mı yapmak üzere gittiğim dörtdivan köyle. rinde bu kere elime geçen birçok cönkler var. Bu cönklerde, gene bilinmiyen birçok ozanlar ve onların eserleriyle karşılaştım. Rümuzî, Şirazi, Reşit, Kul Davut, Âşık Berki, Şazî ve Taşdemir adındaki ozanlar ve onların cönklerdeki şiirlerinin hiçbiri basılı halk şiirimizin tamamında yoktur. Hele bunlardan Rümuzî adlı ozan, çağının bütün özelliklerini çağımıza kadar ulaştırabiliyor. Duygularını temiz bir nazım dili ile ne kadar güzel mısralara yerleştirmiştir. Bu ozanların herbiri nazım dilindeki ustalıkları, his ve hayal bakımından incelikleriyle ayrı ayrı birer yazı konusu olacak önem göstermektedirler. Koşuklarında temiz ve katışıksız bir halk dili ile, İslâm fe'sefe. sinden İran Mitolojisi'ne kadar giden deyim ve terim örnekleri var. Bu bakımdan bundan gün. Şimdi aşağıya Rümuzî adlı ozanın bir koşuğunu alıyorum:

Dosta giden tozlu yollar
Böyük bölük demen şimdi.
Mâlüm olsun sana hal'ler
Boyu serv-i semen şimdi.Garibim kaldım arada,
Gemim gark oldu karada.
Sen orada, ben burada,
Ah edecek zaman şimdi.Bu yâreler onarm'ola.
Çeşmim yaşı dökerm'ola,
Acap bizi anarm'ola,
O kaşları keman şimdi.Çekticeğim benim senden,
Beni ettin vatanımdan
Sevdiğimin hasretinden
Halim gayeç yaman şimdi.Hasretim gonca güllere
Döndüm garip bülbül'ere.
Rümuzî'nin o elere,
Varacağı güman şimdi.

Cönklerde adı ve deyişleri henüz meydana çıkmamış birçok ozanlara rastlıyorum. Bunlardan bazıların bir deyişi ele geçiyor. Atı ve kişiliği hakkında hiçbir bilgi yok. Böyle bir ozanın bir deyişine dayanarak aydınlığa çıkarmak mümkün olmuyor. Bir cönkte bir deyişi bulunan Zuhûri de bir ozan işte. Başka hiçbir deyişi yok. Ancak Zuhûri'nin bir koşuğu, Kara, lan, Gevheri, Âşık Ömer gibi 17. yüzyıllı belli başlı ozanlarının koşuklarıyla aynı te yazılı. Uzaktan bile olsa, bu bakımdan zaman da aynı çağın ozanı olabileceği dileyebilir. İşte bir cönkte rastladığım Zuhûri'nin koşuğu şudur:

Sever gönüm şu didarı
Vefası olsun olmasun.
Anı terk ey'emem yoktur,
Cefası olsun olmasun.Eğerci çok belâ çektim,
Güzeller sevmeye emma,
Yine bir tazemin sevdim,
Belâsı olsun olmasun.Eana alın kamer, yüzün,
Güneş, yeter bu âlemde.
Gerekse mihr ile mâhın,
Ziyası olsun olmasun.Lalalarla yürürdüm ben,
Koculmadım deme cânâ.
Kocurlar güzel olanı,
Lalası olsun olmasun.Zuhûri, hücreye tenha,
Gelirse ol melek sîma,
Öp ağzından, dudagından,
Rızası olsun olmasun.

Sadettin Nüzhet Ergun'un "Gevheri" adlı harflerle yazılı kitabında 69. sayfada aynı temde bir koşuk var. Akımdan Zuhûri'nin Gevheri ile ilişkiliği u kurcaladı. Karşılaştırmalar yaptım. İlk koşukla başka ya da fazla bir yargı lemedim. Belki, Zuhûri, Gevheri'yi izli ve onun peşinden koşan bir ozandır. Her koşuğun bir arada karşılaştırılmasını sağ için Gevheri'nin koşuğunu da aşağıya aldım:

Sevdiğim çıkmış seyrana,
Bözüm erişti gardana,
Dihan içinde bir dane,
Lâbası olsun olmasun.Seni bir tenhada bulsam,
Ümin olducağın bilsem,

T Ü R K K I R M I Z I S I

Yazan: Sabri ATAYOLU

Dünya yüzünde yaşayan insanların ilk medeniyet izleri belirdiği zamandan itibaren kendi vücutlarını ve eşyalarını tabiatın bah ettiği bir çok boyayıcı maddelerle süsledikleri görülür. Sayısız asırlardan evvel yon'ma taş devrinde mağaralarda yaşayan insanlar bile mağara duvarlarını renkli hayvan resimleriyle süslemişlerdir.

Rengi yaratan güneştir. Güneş olmayınca hayat olamayacağı gibi renk de olmaz. İnsanların tabiatta güneşin yarattığı renkleri, giydikleri ve kullandıkları mensucat eşyasına tatbik etmek arzusundan boyacılık san'atı doğmuştur.

Türkler boyacılık san'atında büyük bir varlık göstermişlerdir. Bütün bir medeniyet tarihi şahittir ki Türkler güzel renk duygularının olgunluklarını kıymetli halılarda, ipeklilerde, nefis çinilerde ve diğer birçok san'at eserlerinde göstermişlerdir. Herbiri bir kültür eseri olarak dünya müzelerini süsleyen eski halılar, ipekliler ve çiniler gerek renk imtiazı ve gerekse boyaların haslığı bakımından atalarımızın yaradılışlarındaki yüksek san'atı ve kabiliyetlerinin en güzel örnekleridir.

Boyacılık san'atında Türk zekâsının şaheseri hiç şüphesiz ki dünyanın en güzel ve en has ve herkesin Türk kırmızısı diye tanıdığı boyaya icat etmiş olmasıdır. Türk kırmızısı neba'ti e'yaf üzerine kök boyasıyla boyanan tatbiki çok güç, parlak ve has bir kırmızıdır.

Türk kırmızısının hakiki terkiibini bir çok ilmi araştırmalara rağmen bugün dahi bilmiyoruz. Bunun için Türk kırmızısı mefhumunu fennen tayin ve tarif etmek güçtür. Yalnız Türk kırmızısının Tesalyada Türkler tarafından nasıl yapıldığını 1876 senesinde Türk kırmızısı tarihine ait bir eser neşreden Theodor Chateau bütün teferruatı ile kaydediyor (1). Buna nazaran Türk kırmızısının esasları (Yağ - mevaddı debağiyeye - Şap - Kireç - Kök boyası) olup tatbiki çok güç ve karışıktır. 20 den fazla muameleye ihtiyaç gösteren boya ameliyesi haftalarca sürer.

Theodor Chateau'nun eserinde diğer bir çok Avrupa eserlerinde olduğu gibi Türk kırmızısı boyama usulünün yanlış olarak

Hindistandan geldiği kayd ediliyor. Halbuki Türk kırmızısı ile Hint kırmızısı arasında esaslı farklar vardır. Hindistanda tatbik edilen kırmızı boyama usulünün en eski tarifi Jesuit misiyoneri Coeurdoux'un 1742 senesinde mafevkine gönderdiği mektuplarda yazılıdır.

Misiyoner Coeurdoux ve diğer misyonerlerin mektuplarına göre yapılması güç olan kırmızı renk, neba'ti bir boyanın neba'ti elyaf üzerinde yağ - şap nevaddı debağiyeye astarları ile tesbit edilmesiyle elde edilir.

Coeurdoux'nun izahatından Hint kırmızısını boyamak için ne gibi maddeler kullanıldığı katiiyetle anlaşılamıyor. Ancak 1830 senesinde D. Gonfréville isminde bir zat yerli yerinde esaslı araştırmalar yaparak Hint kırmızısının kök boyası (Almanca: Krapp) ile yapıldığını görmüş ve Türk kırmızısı ile Hint kırmızısı arasında gerek boyama tarzı ve gerekse kullanılan maddeler itibariyle esaslı farklar olduğunu ve birbirinin avni olmadığını tesbit etmiştir. (2) Confréville'in eserini tanıyan ve hattâ eserinde onun fikirlerini kayıt eden Chateau'nun D. Gonfréville'in izahatını neden dolaylı nazarı itibara almadığı anlaşılmıyor.

Hint kırmızısının eski ticaret yolları üzerinden Ortaasyaya geldiği ve orada yerli maddelerle Türk kırmızısına tahavvül ettiği de varit değildir. Gerek Hint ve gerek Türk kırmızısında muhakkak surette kullanılması lâzım olan bir madde vardır ki o da "şap" dır. Hindistanda ise şapın bulunmadığını misiyoner Coeurdoux'nun mektuplarında anlıyoruz. Bu mektuplarda iyi şapın Ortaasyada Taşkentten getirildiği yazılıdır. Diğer taraftan Bancroft'un 1813 te neşrettiği bir eserde Hindistanda şap kullanılmadan kırmızı boyandığından bahs ediliyor. Şapın boyama usulünün esasları uzun zaman meçhul kaldı ve ancak Felix Drissen, Hindistanda kırmızı boyamak için kullanılan maddeleri tahlil ederek (djirak) ismindeki ağaç kabuğunda Sulfat şeklinde Alüminyum bulunduğunu isbat ettikten sonra anlaşıldı (3).

Türk kırmızısının boyayabilmek için muhakkak lâzım olan şapın Hindistanda yokluğu mukabil Ortaasya bu güzel ve has kırmızı

ıyı yapabilmek için herşeye maliktir. acılık tarihine ait çok kıymetli etüdleri unan Doktor Karl Reinking, Neckarge nd / Heidelberg Türk kırmızısının Türk tarafından icad edildiğine dair şu mü ada bulunuyor:

Türk kırmızısı boyacılığı tabiatıyla pa şun ve diğer nebatî ve madenî yardımcı idelerin bulunduğu bir yerde icad edilmiş ası lâzımdır. Bu yer Ortaasya stepleri - Türk kırmızısı boyacılığının orada otu. Türkler tarafından icad edildiği ve ora Hindistana yayıldığı ve Türkiyenin ku nası ile neticelenen göçlerle Küçükasya geldiği kabul ediliyor."

Bu sebeple Ortaasyayı tereddütsüz Türk nızısının ana vatani olarak kabul ede riz.

Türk kırmızısının Hindistanda icad edil ne dair bir çok Avrupa eserlerinde yer an yanlış fikir şu sebeplerden ileri gel tir: Hindistandan evvelâ kara yolu ve raları deniz yolu ile Avrupaya (Indien =) namiyle mühim miktarda has boyalı ler gönderilmiştir. Bu Indiennes'ler on izinci asırda Avrupada çok rağbet bulmuş u. Hollandalılar, Fransızlar, İngilizler ve ların Hindistandaki imalâtı teşkilâtlan, n şirketleri Avrupaya nihayet o yadar faz, nal gönderdiler ki bu sevkiyat Avrupadaki i sanayi tehlikeye koyduğundan Indiennes ı Avrupada yapılan taklitlerindeki kırmızı k Avrupa ikliminde ve Avrupada mevcut ldelelerle yapılması imkânı ol'mıyan Hindis- usulleriyle değî hakiki Türk kırmızısı usu e yapılmıştır. Hint kırmızısı ile Türk kır m aynı olduğu hakkındaki yanlış fikir işte bu sebepten ileri gelmiş ve her iki nızı birbirine karıştırılmıştır.

Türk kırmızısının Ortaasyadan hangi ta lerde Anadoluya getirildiği hakkında şim k hiç bir eserde esaslı malûmata tesadüf lmiyor. Ortaasyadan garba doğru ilerliye- Anadolu da yerleşen Türkler burada bo- ılık sanatındaki maharetlerini göstermek i her türlü maddeleri mebzulen bulmuş- ur. Nebatî boyacılıkta olduğu gibi Türk mızısı boyacılığında da en lüzumlu mad- in şap olduğunu kaydetmiştik. Şap Ana- uda, Foçada Şebinkarahisarda, Kütahya arında mebzulen bulunuyordu. Orta za- nda şap Anadolu'nun en mühim ihracat

maddelerinden biri idi. Yalnız Foça civarın- da senede 14000 kantar şap istihsal edili- yordu. İyi ve kâfi miktarda şap ancak Ana- doluda bulunuyor ve Avrupanın tek mil şap sarfiyatı tamamen Anadoludan temin edili- yordu.

Türkler Anadolu da şap satışını mükem- mel surette teşkilâtlandırmışlardı. Bursa mahkemesi şeriye sicillerinde gördüğümüz 1488 senesine ait atideki ferman bu hususta bize güzel bir fikir verebilir:

"Malum ola kim bundan evvel Kütah- ya sancağında vâki olan Gediz şaphanesini sene tis'in feşemanemie gevval guresinde üç yıla saru bayezit ve menbesa ve lâin nam âsmiller mukataaya alıp tahvilleri sene se- lase ve tis'in feşemanemie ramazan gayesin de tamam olur. Haliya emri şerifin bu vech ile cari olmuştur ki mezkûran âmillerin tah- villeri içinde satılan şaptan gayri tahvilleri tamam olduktan sonra bir akçe ve bir habbelik şap satılmaya ve ol yerde kat'an Karahisar ve gayri yerlerin dahi şapı satılmaya." 21 Ra- mazan 893 (sicil 7, sayfa 79). Diğer kıymetli bir sicil kaydı: Sicil 4, sahife 245.

"26 Zilkade 889: Milâdi 1485"

"Sebebi tahriri huruf oldur ki Kedizde çaşhane emini olan Şapçı Hacı İbni Hamza ikrar edip etti ki mahrusai Bursaya gelen şap üzerine işbu hamili kitap tartar Mah- mut İbni Yusufu emin nasbedip dürurdum. Şimdiki halde mezkûr Mahmudun tarihi ki- taba gelince hesabın ve kitabın görüp üzerin de nem varsa alıp kabz eyleyip zimmetin cemi dâvadan ve talepten İbra eyledim, de- di. İmzalar."

Avrupada şap ilk defa olarak 1462 sene- sinde İstanbulda fetihten evvel bir boyaha- nesi olan Giovanni de Castro isminde Pa- dualı bir İtalyan tarafından Tolfa'da bulun- du. Giovanni de Castro o zamanki Papa Pi- us II ye bir mektup yazarak Avrupanın Türklerden senevi 300.000 dukatlık şap al- mağa mecbur olduğunu ve Tolfa'da şap'ın bulunmasıyla bu mecburiyetin kalkacağını bildirdi. Heyd'ın verdiği malûmata göre Pa- pa Pius II kendi toprağında şap'ın bulun- masını "menfur Türklere karşı kazanılmış bir zafer" gibi telâkki ederek hristiyanları kendi şapını kullanmağı vicdan borcu yaptı (4). Şaptan elde edilen hasılatın Türk'lere kar- şı yapılan harblerde kullanılacağını bildirdi.

Bu izahattan şapın o zamanki sanayide ne mühim bir rol oynadığı anlaşılır.

Türk kırmızısında kullanılan kök bo- yası da (almanca Krapp) Ortaasyada oldu- ğu gibi Anadolu da mebzulen vardır. Evve- lence kök boyası (Boyalık) denilen tarlalarda yetiştirildi. Bugün de Anadolu'nun muhtelif yerlerinde hüdayi nabit olarak yetişir. Bu kök boyası (Alizar) namı altında Avrupaya sevk edilirdi. Alizarın keşmesi de bu Alizar isminden doğmuştur. Alizar ile kırmızı renk boyanması ve (al) kelimesinin türkçede kır mızı rengi ifade etmesi şayanı dikkattir. Alizar sonraları Fransada yetiştirilmeğe baş- landı. 1868 senesinde bütün memleketlerin kök boya istihsalâtı 70.000 tonu buldu. 1869 senesinde Alizarini bilkimya fabrikalarda istihsal etmek imkânı hâsıl oldu ve bu ta- rihten itibaren kök boya tedricen yetiştiril- mez oldu.

On sekizinci asırda Edirne Türk kırımı- zı boyacılığı ile tarihte büyük bir şöhr- e kazanmıştır. Hattâ bir çok eserlerde Türk kırmızısına Edirne kırmızısı dahi derler. Türk kırmızısı boyacılığının Edirneye nerden geldiğine dair şimdikiye kadar hiçbir esaslı malûmata malik değildik.

Bu hususta Bursa mahkemesi şeriye si- cillerinde boyacılık tarihini lehimize aydın- latan ve fevkalâde alâkayı celb edecek olan kayıtlara tesadüf etmiş bulunuyorum. 860 hicri senesinden (Milâdi 1456) itibaren baş- layan bu siciller fevkalâde tarihî b'ir kıymeti haiz olup zamanın hayatı içtimaiyye ve ik- tisadiyyesinin tam bir aynasıdır.

O zamanki teşkilâta göre kadılar esnaf denilen sanayi hırfet ve ticaret erbabının mercii resmisi idiler. Erbabı sanayi in kâf- fei umurunun rüyeti, aralarında vuku bu- lan nizamı halli. Şeyh ve Yiğitbaşı intihabi, esnaf arasında mer'i teamül ve nizamı ka- dimin muhafazası hep kadının cümlei vazai- finden idi. Bu sebeple siciller tarihi tetkikat için en emin ve en doğru birer me'hazdır.

Elde edilen malûmatın Bursa mahkeme- si şeriye sicillerinde bulunması kıymetlerini bir kat daha artırıyor. Zira Bursa, Anado- Juda Osmanlı Türklerinin ilk payitahtıdır. Osmanlı Türkleri Bursayı zaptettikten sonra her sahada teşkilâtlanmağa başlamışlar ve muzzam Osmanlı İmparatorluğunun temel- lerini kurmuşlardır. Osmanlı Türklerinin a-

sırlarca devam eden büyük fütuhâtı sanayi hayatına büyük bir inkişaf yolu açmış ve orduların bütün levazımâtı san'atkarlarımız tarafından yapılmıştır.

Bursanın ana vatanımız Ortaasya ile de iktisadî rabitaları vardı. Ortaasyadan kalkan kervanların Anadolu da son menzili Bursa idi. Sicillerde Bursaya Ortaasyadan ipek geldiğine dair müteaddit kayıtlar vardır.

Bursanın bu kıymetli sicillerindeki bir kayıt bize boyacılığın Türkler tarafından on altıncı asırda Bursadan Edirneye götürül- düğü günü ve götürülenlerin isimleri ile bil- diriyor. Bu suretle boyacılığın ve bilhassa Türk kırmızısı boyacılığının Avrupaya geçiş yollarından birini de ilk defa olarak tesbit etmiş bulunuyorum.

Sicil kaydı: (Sicil No. 28, sayfa 5, Milâdi sene: 1519).

Yevmüssebt ve hüve yevmüssebine ve- lişrin min muharrem sene 925.

"Vechi tahriri sicil olurki mahrusai Bursa sabağlarından yarar kâmil sabağ gön- derin deyu hükmü cihanmuta'da ferman o- lunduğu ecilden işbu müşarünileyh Mahmut İbni Seyit Ahmet an mahallei A'acamescit ve Piri İbni İlyas an mahallei Azab Bey bu iki nefer kimesne birbirine kefil olup mah- rusei Edirneye Devletli Hudavendigâr mas- lahatı için varit olan em zümreli ulufeciyan mezkûr gu'âmi sultaniye teslim olundu. Yevmüssebt 28 Muharrem 925."

Sicil kayıtlarındaki tetkikatımız bize gösteriyor ki Orta zamanda Bursada boya- cılık sanatıyla meşgul olanlar 1641 milâdi senesine kadar tamamıyla Türk ve Müslü- man idiler. Boyacıların İstanbulda padişaha vukubulan şikâyetlerini tesbit eden atideki sicil kaydından ve buna dair verilen hükmü şer'iden hristiyanların Bursada ancak 1641 milâdi senesinden itibaren boyacılık san'a- tında çalışmağa teşadüklerini an'lıyoruz.

Sicil kaydı: Sicil No. 361, sayfa 188 (Mi- lâdi sene 1641)

"Akza el kuzat ilh mevlana Bursa ka- dısı zidet fazailühü tevkii refii humayun vâsıl olucak malûm ola ki kazayı mezburda vâki müslüman boyacı tayfası hâlâ Dersaa- detime adam ve arzuhal gönderip lâzım gelen orduyu humayun akçaların ve sair ferman olunan tekâlifi vaktü zamaniyle ce- m'ipe memur olanlara eda edip aramıza ta-

aherden kimesne gelip karışa gelmiş değil
n haliyen hariçten bir çok zimmiler gelüp
im gelen tekâlifli vermediklerinden gayri
limden olagelmış ise muhalif kalp ve
kıs boya işleyip kâr ve kisbimize mâni
külli ihtilâl vermişlerdir, hayıftır. Elimiz
olan hucceti şer'îye mucibince amel olu-
p mezburları ve tarafı aherden bir ferdi
âfi şer'î kanun müdahale ettirilmek ba-
da emri şerifim verilmek rica eyledikleri
lden hilâfı şer'î ve kanun rencide olun-
yalar" deyu emir edip buyurdum ki hük-
şerifim vardıkta hususu mezbura mu-
ryed olup göresin. Filhakika mezburlar
sene lâzım gelen orduyu hümayun akçe,
n vesair fermanım olan tekâliflerin cem'-
memur olanlara verip eda edip ara'larına
afı aherden kimesne karışa gelmiş değil
n hâlâ hariçten birkaç nefer zimmiler
ip lâzım gelen tekâliflerin vermediklerin-
ı gayri kalp ve nakıs boya işleyip kr ve
öblerine mâni ve küllî ihtilâl verdikleri
ti ise men ve def edüp mezbur ellerinde
n hücceti şer'îyyeye muhalif ve kadimden
gelmiş ve emri humayuna mugayir kimes-
ve ettirmeyesin şöyle bilesin alâmatı şe-
e itimat edesin. Tahriren filyevmilhamis
üşrin şehri min Rabiül'ahir liseneti ham-
ve elf 25 Rabiül'ahir 1050 Bimekamuhu
mahrusei.

Kostantiniye

Atideki sicil kaydı da mahkemei şeriye.
bu baptaki hükmünü ve zimmilerin be-
alık sanatında çalışabileceklerini gösteri-
:
"Mahrusei Bursada sabag taifesinden
aç Halil İbni Mehmet ve Mehmet İbni
suf ve Elhaç Ümmet İbni Abdurrahman
Hüseyin İbni Mehmet ve Avanoz veledi
nam zimmilerin mahzarlarında her biri
ra ve takriri kelâm edüp ahar diyardan
ip mahrusei merkumede sabagat eyleyen
esneler mukaddema san'atı mezburenin eh-
bre ve yiğitbaşısından istizan edip sabâ-
san'atında mehareti esatize beyninde
ir o'duktan sonra sabagat eylemeğin mu-
ı kadim iken Mırsak ve Avanoz bigay.
n hâlâ bervechi iştirak sabagat iderler
ıbar olunup menj olunmak talebederiz
iklerinde ehli vukuftan istihbar olunduk.
mezburen zimmiler san'at mezburda ma-
olup sabagate kadir oldukların zâhir ve

mukarrer olmağın Elhaç Halil ve Elhaç
Ümmet ve Hüseyin biveçhin muarazadan
men olunup mâvaka bittalep ketb olundu.
Tahriren yevmüssani ve Cemaziyelevvel
1050."

Bu kayıtlar ayrıca Türk mahkemeleri.
nin her hususta ne kadar yüksek birer ada-
let timsali olduklarını da göstermeleri dola-
yisiyle çok sayanı dikkattirler

Sicil kayıtlarının tetkikinden boyacılık
san'atkarlarımızın muntazam teşkilâtı olduğu
anlaşıyor. San'atkarlar Kadiya müracaatla
aralarında seçtikleri üstat bir kimsenin ken-
dilerine "Şeyh" olmasını talep ediyorlar. Ay-
rica da şeyhin müşavirliğine "Yiğitbaşı" ta-
yin ettiriyorlar. Şeyh ve Yiğitbaşı boyana-
cak malları san'atkarlar arasında tevzi edi-
yor, çıraklara icazet veriyor, san'atın usul ve
kanunlarına muhalefet edenleri tedip ile hir-
feti mezbureye nezaret ediyorlardı.

1756 senesine ait bir sicil kaydından
Türk kırmızısının bilhassa Bursa, Edirne ve
İzmir şehirlerinde boyandığı anlaşılıyor. Bur-
sada Türk kırmızısı boyacılığını hatırlatan
şimdi sokağa kalb olunmuş bir "Alboyacılar
hamamı" vardı. Bursada Alboyacılar semti
bugün bile mevcuttur.

Şimdiye kadar malûmumuz olmayan bü-
tün bu kıymetli sicil kayıtlarından anlaşı-
yor ki boyacılık san'atı Osmanlı Türklerinin
ilk payitahtı olan Bursada teşkilâtli ve mü-
terakki idi. Bu sicillerin tetkikinden istihraç
edilecek en mühim nokta Bursada hıristiyan-
ların boyacılığı ancak milâdi 1641 tarihinden
sonra başladıklarına ve Türklerin bu sanatı
evvelden beri bildirdiklerine ve hattâ bu yol-
da muntazam teşkilât bile vücuda getirdik-
lerine nazaran Türklerin boyacılığı sonradan
yerleştikleri yerlerde öğrenmeyip öz san'at-
ları olarak anavatanları Ortaasyadan beraber
getirdiklerinin meydana çıkmasıdır.

Türkler Türk kırmızısı boyacılığını Edir-
ne den başka Tesalyaya da götürmüşlerdir.
Fallmerayer isminde müdekkik bir Alman
seyyahı Tesalyada uzun müddet bir tetkik
seyahati yapmış ve intibaatını 1845 de "Frag-
mente aus dem Orient" adlı kitabında neş-
retmiştir. Sonraları Münih Üniversitesinde
Tarih Profesörü olan Fallmerayer eserinde
Tesalyada gördüğü Türk kırmızısı boyacılı-
ğında şu surette bahsediyor:

"Tesalyanın saadetini teşkil eden bu bo-

ya otları zanaatçı gibi çok zamanlardan
beri burada bulunmayıp san'atkarane kulla-
nışlar ile beraber milâdın 15 inci asırda
Türkler tarafından bu memlekete getirilmiş
tir ki bunu her yerden ziyade Turnava'da
bilirdiler. Geniş düz sokakları ve boyacılığı
ile şöhrat kazanmış olan bu şehir dirayetli
kumandan Turhan Beyin eseridir."

"Turhan Bey yalnız bir asker değildi.
O sulh san'atına ve halkı mes'ut etmeğe vâ-
kıf idi. O nadir yetişen ve dahiyane işleri
ile asırları kavrayan ve gelecek nesillere
sönmez saadet ve bahtiyarlık menbaları a-
çan insanlardandı. Türkler yalnız cesaretleri
ve harbde disiplinleri ile değil halk hayatı-
nı güzelleştiren şarkın mirası güzel san'at-
ları ile Bizans hıristiyanlarına faik idiler.
Türklerin en göze çarpan faikiyeti şeflerinin
umumî hayatın pratik noktalarını kavrayan
dahiyane nazarıları ile budalaca içinden çı-
kılmaz akaidi diniyye muğalataları ile saç-
malayan Bizans devlet adamlarının çocukça
düşünceleri ile mukayese edince anlaşılır.
Sayfa 383."

Türk kırmızısı pamuk iplikleri iki asır-
dan fazla Osmanlı devletinin en mühim ih-
racat maddelerinden birisini teşkil etti. Tri-
yeste tarikiyle Almanya, Macaristana ve
Bohemyaya, sevk edilen kırmızı ipliğin mik-
tarı bir milyon kilo tahmin ediliyor. Bu
suretle iki milyon Taler Türkiyeye giriyor.
du. Fransız ve İngilizlerin dokuma sanayii
daha ehemmiyetli olduğundan bunlar Türki-
yeye daha çok para vermeğe mecbur olu-
yorlardı. Bu sebeple bu sanatı kendi memle-
ketlerine götürmeğe uğraşmaları tabiidir. On
sekizinci asırda şap astarı üzerine kök boya
ile kırmızı yapılabiliyordu. Fakat elde edi-

len bu kırmızı renkler hakiki Türk kırmı-
zısının kıymet ve ehemmiyetini teşkil eden
kalevilere, eksilere ve kasara karşı ol-
duğu şevkalâde haslığa malik değil idiler.
Ve Türk kırmızısı ile mukayese edilmeyecek
derecede kıymetsizdiler.

Boyama usulleri düzeltmek ve Türkler
gibi boyamak için sarf edilen bütün emek-
ler neticesiz kaldı. Bunun üzerine 1747 se-
nesinde Fransada Fesquet müessesesinin sa-
hibleri Goudard ve d'Haristoy Türkiyeden
boyacılar getirerek Rouen civarında Dar-
netak'da Avrupa kıtasında - Türkiye hariç-
ilk halkiki Türk kırmızısı boyahanesini kur-
dular. Dokuz ay sonra Flachat Liyon muntâ-
kasında İzmirden beraber getirdiği boyacı-
larla bir boyahane kurdu:

Türk kırmızısı boyama usulünü Türkiye
den Fransaya götüren bu müesseseler sırla-
rını uzun müddet muhafaza edebildiler. Ni-
hayet Fransa hükûmeti 1765 senesinde esas-
larını sefiri vasıtasıyla Babüliden aldığı bo-
ya reçetelerini ilân etti ve 1765/1770 sene'leri
zarfında Türk kırmızısı boyacılığı Avrupa-
nın her tarafında taammüm etti.

1) Etude historique et chimique pour
servir a l'histoire de la fabrication du Rouge
Turc ou d'Adrianople. Par Théodore Chate-
au. Moniteur Scientifique. Paris 1876.

2) D. Gonfréville, Mémoires. Band VI
ve VIII sene 1843/46 ve 1846/47.

3) Etude sur la Rouge Turc (Ancien
Procede). Par Felix Driessen. Sonderdruck
aus dem Bulletin de la société Industrielle
de Mulhouse 1902 S. 13 ff.

4) Dr. Wilhelm Heyd. Geschichte des
Levantehandels im Mittelalter II. Band
1879.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Dergisi, Yurdumuzun Tek Folklor, Etnografya ve
Halk Edebiyatı Yayın Organıdır.

Ona Abone olunuz, Abone bulunuz. Folklor, Etnog-
rafya ve Halk Edebiyatı hakkındaki derlemelerinizi ve
yazılarınızı Türk Folklor Araştırmalarına gönderiniz.

VAN ATASÖZLERİ

Derleyen: Ünsal AYCAN

Her deliğe parmak sokulmaz,
isinden yılan çıkar, bezisinden çiyân.
Her boyayı boyadık kaldı nefdirengi.
İş kaldı darı harmanına.
Beçi düşüp can hayına,
aba piy lâzım.
Acı acıyı su sancıyı keser.
Şütlü koyunu sürüden ayırmazlar.
Ne gelin olduk gelinlere karışık,
kız oduk kızlara karışık.
Kör ölür közere düşüp.
Anan güzel sen çirkin gabaramazsın
fatma.
İt gursağı sarı yağ kaldırmaz.
Herkesin birderdi var,
irmencinin su derdi.
El ağzı çuval ağzı
İt itin postunu yırtmaz.
Derdı çeken, ağuyu içen bilir
Her zaman sel gelip kütük getirmez.
İtin bahsini et, değneği koy yanına.
Göya hasta hesap koymaz tasta
Nasihât yarım saat.
Canı yanmış eşek attan çok kaçar.
Men umaram bacımdan
m ölür acımdan.
Taşol baş yar.
Yatag uzana hazır kazana.
Sen aga ben aga inekleri kim saga?
Eşeği satarlar ki çöş çöşümden
ulalar.
Kart kazanır kartaman güvenir.
Gaz gazinen, baz bazinen
tavuk kör harazinen.
Ayagıma yer edim, bak başan neler edim.
İtin duası kabul olsa göğde somun yağar.
Ağalık vermekle, yigitlik vurmakla olur.
Araba gırdıktan sonra yol
aren çok olur.
Çala çala bir hovaya döner.
Ele verir öğüdü, kendi keser söğüdü.
Senin sözün yolun tozu.
Evin yık üzün agart.
Herkez bu nehreyi çakallıyamaz
— Herkes de sakız çeyner
kızı ballandırır.
Deak yanar, duman çıkar;
çeyner dert mi çeyner.
Sizi kim aş içinde pancar soydı.
Düzelir bele galmaz, yıkılır güze
az.
Öz eli öz yakası olsun.
Sakız evinde aş bişti, Hültüğüm

sana ne düştü?
42) Babacan gildi toydur, etriş
kemik yagsız pilav boldur.
43) Arkadaş gerek düz gerek.
44) Desem söz olur demezsem
içimde köz olur.
45) İte bak yattığı yere bak.
46) Candan yanan kimse yok,
yandan yanan çok.
47) Bir mum ol öz derden yan.
48) Çocuğa iş, peşine düş.
49) Çocuğu işe gönder
özünde barabar git.
50) Doğrunun aç kaldığını görmedim
Eğrinin tog.
51) Alaksız çöp başı tepenmez
32) Sen ol bir daha kervancının
katırını ürktüme.
33) Martin yağışına, hakimin
gülüşüne inanma.
34) Eşek öldü ortaklık ayrıldı.
55) Hiç kimse demez ayrınamı turstur.
56) Dele söz andırasan bilmiyisen,
ele söz andırasan bilmiyisen.
57) Söz söyle alana, kulağından kalana;
arı piri olana.
58) İnsanı tanıyan kurtlar yesin.
59) Elden gelen ovun olmaz, oyun olsa
garın doymaz, oda vaktinde bulunmaz.
60) Dogan anası olma duran anası ol.
61) Eri öleceği avradı ölstün.
62) Köylünün ineği yağı gelir, tarlası var
bugdası var.
63) İki tezcek bir dağa bela.
64) Sarı ineği meleşen olur
Gehpe garı güleşen olur
65) Elkşi gamur turs ekmek midemi
garap eder; yanı dul goduklu garı
evimi garap eder.
67) Garın gartaşdan yakındır.
68) Akıl torpag değil herkes başına savura.
69) İtten aç ilandan çıplak.
70) İnsan odurki gaştan kirpikten anıya.
71) Yardım ettikleri yok,
Virane ettikleri çok.
72) Eları gabır azabından büyüktür.
73) Agası kuvvetli olanın iti kesgin olur.
74) Eleli yagar, elde döner yüzü yıgar.
75) Herkesin yorulduğu yere
han yapmazlar.
76) Kul kusursuz olmaz.
77) Guru guru gurbanım olum
mangıra gümanım gelmez.

PAÇACIOĞLU'DA BİLMECELER

Yazan: Nedim ORTA

Uşak'ta yapacağım folklor derlemelerine
önce bilmecelele başladım. Paçacıoğlu köyü
Uşak'a 20 km. uzaklıkta dağınık bir dağ kö.
yüdür. En toplu mahallesi olan Karaçayır'da
yım.

Köylüye "bilmece söyleyin" dediğim za-
man şaşkın, şaşkın yüzüme baktılar. Hemen
cümleyi değiştirip "masal söyleyin" diye tek-
rarladım. Burada bilmece sözü masal diye
geçiyor. Kişiöğünün usuna bir soru takılıyor
bu kez. Pekiyi, bilmeceye masal dediklerine
göre masala ne diyorlar? Ona da masal de-
niliyor. (Gelmış — geçmiş) masal söylemek
çok seviliyor, hele çocuklar pek istekli. Masal
(bilmece) karşılıklı söyleniyor, cevap alınıyor.
Eğer bilmeceyi karşı taraf çözemezse, onlar-
dan bir köy, bir şehir veya bir semt istenir.
İstenilen verilirse çözüm söylenir.

Bu böylece sürüp gider. Sonunda söylene-
cek masal (bilmece) kalmayınca en çok köy,
şehir veya semt alan taraf galip sayılır.

Bu bölgede söylenen bilmecelelerin bir
kısmını aşağıya alıyorum.

- 1 — Arımdan atlaştım kazı yumurtlaştım:
Kabak.
- 2 — El yatar ellez (ele alınan) oturur:
İbrik
- 3 — Kat — kat katmer değil, kırmızı ama
elma değil: **Soğan**
- 4 — Alaca mezar dünyayı gezer: **Göz**
- 5 — Kaç — kat döşek bunu bilmeyen eşek:
Kıtap
- 6 — Allah yapar yapısını demir açar kapı-
sını: **Kavun — karpuz**
- 7 — Altı mermer üstü mermer, içinde bir
gelin oynar: **Dil, diş**
- 8 — Annaçtan (karşıdan) baktım emir —
semir, kıyına (yanına) vardım kilitli demir:
Mezar
- 9 — Dam üstünde deri serdim bacaklarını
geri serdim: **Gün**
- 10 — On kızım var her gün suda givrenir
(yıkandır): **Kaşık**
- 11 — Çam içinde denizcik bunu bilmeyen
domuzcuk: **Bardak, su**
- 12 — Küçük — küçük kuşlar germede (dik
yerde) kışlar: **Düğme**
- 13 — Saksığan cıgıldaşır, bulduğunu yuva-
sına taşır: **Kaşık**
- 14 — Alası — alası ilan alası bilen bilesi
bilmeyen yüzelli köy veresi: **Hacı**
- 15 — Ak çıkıda sarı altın: **Yumurta**

16 — Masal — masal meliki, oğlu — kızı
var oniki: **Kekik**

17 — Ak çamı oyarlar, içine tın—tın ko-
yarlar: **Saz**

18 — Ak tavuk götü kovuk: **Yungu** (har-
man yuvarlağı).

19 — Derede lin — lin tepede lin — lin
kemiksiz lin — lin: **Kelebek**

20 — Derede pat—pat, çemede çat — çat
Tokuş, (çamaşır yıkarken çamaşırı döğmeye
yarıyan ağaç tokmak) **Balta.**

21 — Alçacık tepe çingilli küpe: **Nohut**

22 — Kağıl — kağıl kaz gelir kağıltısı
tez gelir şimdi gelir görürsün güle — güle
ölürsün: **Kağı**

23 — Uzun — uzun uzlama, ucunda bir baz-
lama: **Devenin ayağı**

24 — Uzun kıçlı molla başlı: **Haşhaş**

25 — Uzun kuyu lümbür suyu alan alır içen
ölür: **Tüfek**

26 — Kırk yelekli bir direkli: **Mantar**

27 — Ak ineğim göge bakar kıcından ay-
ran akar: **Elek**

28 — Pır pır uçar ak — ak sıçar: **Değirmen**

29 — Çat çatan ağacı pat patan ağacı kır-
mızı lüle ilibadan ağacı: **İp ağacı**

30 — Dışı gön (deri) içi un daha içi kazık:
İğde

31 — Karası katran gibi, sarısı soğan gibi,
ucu düdük gibi, biz onu yedik gibi: **Oğır**

32 — En görünün, görünün günler görün-
mez püründen: **Fulut, yapağı**

33 — Min min ayaklı mintan kulaklı A-
lah'ın aklı geldi boğazıma taktı. **Boyunduruk**

34 — Açıldı sandık döküldü fındık: **Keçi
boku**

35 — Bir dam katırım var hep götü çöplü
— çöplü: **Üzüm**

36 — Dağdan ak götli gelir. **Odu**

37 — Dam ardından keçi geçer bakın baka-
lım kaç keçi geçer: **Karınca**

38 — Burdan attım kılıcı, İstanbul'dan çık-
tı bir ucu: **Şimşek**

39 — Abdi oğlunun katırı ne sarsan götürü:
Köpri

40 — Uzunluğu organ gibi kalınlığı yorgan
gibi: **Nehir**

41 — Çalı dibinde yağlı kayış: **Yılan**

42 — Çalı dibinde bir yuğurum hamurum:
Tavşan

43 — Gündüz — gündüz kan yalar gece
— gece yıldız sayar: **Üvendire**

KRALİÇENİN HAZİNESİ

Derleyen: Faik AKÇIN

Eski çağlarda büyük bentlerden birinde sul bir baba ile kızı yaşıyormuş. Bu kız itap yüzü, ne okul görmüş, fakat o kadar düşündür, o kadar güzel konuşur ve her olan şeylere o kadar çabuk ve doğru cevaplar vermiş ki benim diyen akıllı geçi-ler bu kızın gösterdiği zekâ ve hazırcâ-liğe şaşar kalır, parmaklarını ısırırlar-

Bir gün bu ihtiyar baba bir yardım di-yle kralın sarayına gitti. Karşısına çıktı; ni arzetti. Kral ihtiyarın güzel ve akıllı oluşmasını beğendi. Aralarında şöyle bir konuşma oldu:

Kral — Bu kadar dürüst ve düzgün gö- bilmek için kimden ders aldın?

İhtiyar — Kızımdan, büyük kralım.

Kral — Kızından mı, ya ona bu kadar düşünceli olmayı kim öğretti?

İhtiyar — Hiç kimse.. Kral düşünceye vardı:

Kral — Pekey, öyle ise şu kepeci al, kızına götür, bununla Okyanusların sularını boşaltmazsa vay başına gelenlere.. dedi.

Baba kepeciyi alarak kızına verdi. Olanları anlattı.

Kız — Baba sen de şu bıçağı al, götür krala ver. Bununla bütün nehirlerin suyunu kesebilirsen ben de o zaman kepeci ile Okya- nusun sularını boşaltabilirim.

Bu cevap kralın hoşuna gitti. Bu akıllı, bilgili kızı babasından istedi Babası da cana minnet bilerek kabul etti

Kral, düşünler yaparak kızı babasıyla birlikte saraya aldı. Genlik mutluluk içinde ömür sürdüler Kızı da o ülkenin kraliçesi oldu.

(1925 de Giri'te derlenmiştir.)

— Ocak başına yağ dökülmüş süpürdüm üpürdüm çıkmadı: Güneş ışığı

— Elemez melez ocak başına gelemiz: yağ

— Bir çarşafım var gölden gayri yeri ar: Kar

— Yer yüzünde sandal ağacı: Devenin ağacı

48 — Babası bükülü hoca, anası yayman n, kızı güzellerden güzel, oğlu sohbetlerde r: Küçük, asma, üzüm, pekmez

— Gökçe kaçar, akça kovar: İğne, iplik

— Dışı kabuk, içi kazık, yeyene yazık:

— Kılı ağzını açtı cıvil (çıplak) içine t: Çorap, ayak

— Ormana girdim iki çıktım:: İnsan, ek

— Güzel uyandı cama dayandı cam kırıl- ma boyandı: Nar

— Arap apışır, çen yapışır, kuyruk bu- kum kaynar: Saçayağı, tencefe, kaşık, ek

— Dilim — dilim nar dizime kadar kar, selcik kondu dilbercik: Tarla, mahsul, an, dane

— Annaçtan (karşıdan) baktım ey gibi na geldim dev gibi: Davul

— İlim — ilim illesi bunu bilen bilesi eyen yedi köy veresi: 1 — göge direk yok yumurtaya kulp yok 3 — Saca ka'ay yok deveye nal yok 5 — kuşa süt yok 6 —

kağıra kulnu (yavrulama) yok 7 — karıncaya kan yok.

58 — Gök güller güren çatlar yedi tay bir yerde otlar: Ardıç tohumu

59 — Dal d.binde ışık yanar: Çiğdem

60 — Bir dam arabım var hep alını sakar: Odun

61 — Karşıda kara koyun eğrilir: Yazı

62 — Yer altında kara haralı: Turp

63 — Tay taya karışır tay öğreye karışır: Dolu

64 — Dışı gön pazarı, altı un pazarı, içi odun pazarı: İğde

65 — Altı taş üstü taş içinde bir sütü aş: Ceviz

66 — Altı kabuk üstü kabuk içinde bir sarı boduk: Yumurta

67 — Annaçta toy oturur yüzelli yavru götürür: Ardıç kuşu

68 — Karanlıkta kan sılar: Pekmez

69 — Bizim evde Ali var ucunda bir gültü var: Kandil

70 — Allah'tan almış izini göge doğru uzun: Kavak

71 — Masal — masal maliki oğlu kızı var oniki: Tırmık

72 — Öte takır beri takır öldü gitti buruk Bekir: Yungu taşı (harman Yuvarlağı)

73 — Dügme — düğme kızlar düğmesi: Kiraz

74 — Mer mercik yol daracık iki öktüzcük bir danacık: İp ağacı

Bize gelen KİTAPLAR

* Karel PETRAÇEK — Jozef BLAŠKOVİČ — Rudolf VESELY: "Arabische, Tür kische Und Persische Hendschriften Der Universitätsbibliothek In Bratislava - Bra- tislava Üniversite Kitaplığındaki Arapça, Türkçe ve Farsça Elyazmaları." Çekoslovak ya Bratislava Üniversitesi Kitaplığı Yayın- larından. Eser Jozef Blaškovič'in kontrolü altında hazırlanmıştır. Basım tarihi: 1961. 17x24 boyunda, 544 sayfa, ayrıca 22 sayfa tablo ve tipkibasım.

* Mahmut Kemal YANBEĞ: "Bayburtlu Celâli - Hayatı ve Şiirleri". Bayburt Kül- tür ve Yardım Cemiyeti Yayınlarından: 5. Posta kutusu 40, İstanbul. 20x14 boyunda 80 sayfa, 5 lira.

* Fatih YÜKSELMİŞ: "Urfa Halk Tür- küleri". 17x12 boyunda, 80 sayfa, 2 lira.

* İbrahim Zeki BURDURLU: "Nar Gü- zeli". Masal. Kardeş Çocuk Yayınları. No. 1 Türkocağı Cad. Gürsoy Han No. 25, Cağal- oğlu. İstanbul. 16x12 boyunda, 32 sayfa, 1 lira.

* İbrahim Zeki Burdurlu: "Dileği Ger- çekleşmiyen Kız." Masal. Kardeş Çocuk Ya- yınları, No. 2. 16x12 boyunda, 32 sayfa, 1 lira.

* Metin AND: "Bizans Tiyatrosu." Gi-

riş. Tiyatroların kapanışı, Oyun yaşama, Dindışı tiyatro, Dinsel Tiyatro, Yazılı tiyat- ro, Bizans ve Türk tiyatroları, Ekler, kay- naklar, bibliyografya. Forum Yayınları: 6. Posta K. 131, Ankara. 17x12 boyunda, 304 sayfa, 6 lira.

* Varlık Yıllığı 1963: Şiirler, hikâye- ler, bibliyografyalar, dünya yazarları liste- si, 1962 de memleketimizde basılan eserler, 1962 sanat dalları çalışmaları, 4 sorulu an- kete cevaplar. Varlık Yıllığı: 4. 17x12 bo- yunda, 518 sayfa, 8 lira.

* Honore de BALZAC — Tahsin YÜ- CEL: "Vadideki Zambak". Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 47 17x12 boyunda, 248 sayfa, 4 lira

* S.N. ÖZERDİM: "Çömlek Kapağı". Macar masalları. Varlık Çocuk Klâsikleri: 39. 17x12 boyunda, 56 sayfa, 1 lira.

* Prof. Dr. Kemal H. KARPAT: "Türk Edebiyatında Sosyal Konular" Varlık Büyük Cep Kitapları: 218. 17x12 boyunda, 72 sayfa, 2 lira.

* Ernest HEMINGWAY — Enver GÜ- ROL: "Silâhara Veda". Roman. Varlık Bü- yük Eserler Kitaplığı: 48. 17x12 boyunda, 248 sayfa, 4 lira.

Yıllık abonesi: 10.
altı aylık abonesi: 5
liradır.
Yurd dışı senelik abone:
3\$, 1£

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir
Dizgi ve Baskı: Seri-İş
Matbaacılık Ortaklığı
Ankara Cad. 107 İstanbul

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HİNÇER

Sekreter: BORA HİNÇER

ADRES: Posta Kutusu: 46, Aksaray — İstanbul

TÜRK FOLKLOR (— HALKBİLGİSİ)

DERNEĞİ'nin YAYIN ORGANIDIR.

İ N D E K S

Sayı: 145 — 162 * Sayfa: 2461 — 2964

- AROĞLU TÜRKER:** Büyük Türk gez-
mi Evliya Çelebi, Sf. 2548.
- ÇİN FAİK:** Çeşitli yörelerimizden bill-
neceler, bulmacalar, (IV), Sf. 2484 —
(V), 2507 — (VI), 2594 — (VII), 2623 —
(VIII), 2652 — Yurdun çeşitli yörelerinden
lençler, (I), 2715 — 2756 — Üç kuzu ile
kurt masalı, 2905 — Kafasız Mehmet Ağa
nasalı, 2929 — Kraliçenin hazinesi masalı,
2958.
- ANGU M. TAHİR:** Gilgames destanı
ve Asur masalları, Sf. 2859.
- KAN ERDOĞAN:** Türkülerimiz, sf.
2886.
- D METİN:** Kırık Midas'ın kulakları
Ortaasya'da, Sf. 2547 — Orta Oyununda
tekerleme, 2601 — Orta Oyunu üzerine
bazı sorular, 2631.
- MUTLU M.** Konya'da kalfa ve usta
desturu, Sf. 2697.
- SEVEN VEYSEL:** Kırşehirde Obrukkaya
efsanesi, Sf. 2503 — Kırşehir'de yerlere
atfedilen inanışlar: Ahievran mahallesi,
2534 — Bir Sivas türküsü: İnce Dudu,
2578 — Hoca ve Gazimihâl dersanesi, 2682.
- LANGÜL HALİL:** Halk edebiyatında
yatan sevgisi, Sf. 2903.
- İKOĞLU İSMAİL:** Karslı saz şairleri,
sf. 2892 — Âşık Senlik, 2946.
- TAN GÜNDÜZ:** Gürün'de derlenen iki
türkü, Sf. 2486 — Mehmet Cavus'la Kürt.
oğlu türküsü, 2554 — Göle mânileri, 2879
— Güllü'de bazı inanışlar, 2921.
- AMAN SADİ YAVER:** Yurdun dört bul-
duğundan: (I) Akcağoca, Sf. 2504 — (II),
Zorlu'da ve Karadeniz Eneğinde, 2556
(III), Karabük, 2611 — Hocam Mahmut
Ragıp, 2680 — (IV), Safranbolu, 2720 —
(V) Safranbolu'nun çalgıcıları ve âdetleri,
2758 — Dıgazi Âşık Najî, 2813 — Yurdun
dört bucağından: (VI) Yörük ve Konarı
köyleri ile efsaneleri, 2864 — (VII) De-
ğirmencilik köylü Topuz ve Kastamonu,
2900.
- AYOLU SABRİ:** Türk Kırmızısı, Sf.
2951.
- CAN ÜNSAL:** Van mânileri (I), sf.
2470 — (II) 2610 — Van atasözleri, 2956.
- HÇECİ MEHMET:** Sabit türküsünün
- doğuş hikâyesi, Sf. 2617 — Gediz'den ma-
sallar: Padişahın kızı ve İncili padişahın
oğlu, 2737.
- BALCIOĞLU N. REFİK:** Saz şairi Posof-
lu Müdamî (I), Sf. 2537 — (II) 2565 —
(III) 2584.
- BAYKURT ŞERİF:** Son mektuplarından
parçalar, Sf. 2662.
- BAYRI M. HALİT:** Mutasavvif bir şair :
Âşık Rifat, Sf. 2535 — Âşık Süleyman,
2734 — Âşık Kurbi, 2874 — Mutasavvif
bir şair: Hasimi, 2927.
- BEKTAŞ DOĞAN:** Taklitli ve temsili Bit-
lis zeybeği, Sf. 2539.
- BERK NURULLAH:** Yves Regnier'in Yu-
nus Emre çevirisi, Sf. 2904.
- BİRDOĞAN NEJAT:** Doğu'da bir halk
değiş: Tecnis, Sf. 2755 — Âşık Senlik,
2806 — Ercişli Emrah üzerine, 2869 —
Âşık Eleşker (Alişker), 2912.
- BLASKOVIÇ JOZEF:** Dobruca Tatarları
folkloruna ait notlar (I), Sf. 2467 — (II)
2498.
- BURDURLU İBRAHİM ZEKİ:** Âşık Ve-
ca'nın tarihi bir destanı, Sf. 2638 — Çu-
kurova'dan filmler 2876.
- CANRULAT CEVDET:** Gazimihâl'e ait
küçük bir hâtıra, Sf. 2719 — İki Ozan:
Zaharî ve Rîmuzi, 2950.
- CEMİL MESUT:** Saz ve ses dünyamızdan
çizimler: Mahmut Ragıp - Gazimihâl, Sf.
2671.
- ÇAĞLAR REHCET KEMAL:** Atatürk ve
VI Türk Tarih kongresi, Sf. 2545 — Mülk-
rimin Halk Yınamı ve tarih, 2629
- CELAL ASAF HALET:** Masal dünyamız,
sf. 2741.
- ÇİÇEKOĞLU FİKRİ:** Kitaplar arasında :
Musiki Sözlüğü, Sf. 2552 — Anılar, 2663
— Gazimihâl hayatı ve çalışmaları, 2691
— Gazimihâl Hoca, 2915.
- COKAL MEHMET:** Saz şairi Hodlu Hıfzı,
Sf. 2633.
- DAĞLIOĞLU HİKMET TURHAN:** Esir'i-
nin Vahabîlere ait bir destanı, Sf. 2693 —
İsparta'da yazın kadınlar nasıl eğlenirler,
2779.
- DEMİRAY M. GÜNER:** Gemerek'in kuru-
luş efsanesi, Sf. 2536 — Gemerek pınarları

ARAŞTIRMALARI

2961

- ve mahalleleri, 2726 — Çoban halayı ve
türküsü, 2805 — Sivas, Çepni ve Geme-
nek'ten tekerlemeler, 2930.
- DEMİRCİOĞLU YUSUF ZİYA:** Mahmut
Ragıp'ın ölümü karşısında, Sf. 2665.
- DURUSOY M. ORHAN:** Osman Nuri Er-
gin'in eserleri, Sf. 2496.
- ELÇİN ŞÜKRÜ DOĞ. DR.:** Köy orta oyun-
ları: Tüccar ve Karakancilo, Sf. 2528 —
Samit ve lâl oyunları, 2616 — Âşık Bek-
taş Kaymaz, hayatı ve şiirleri, 2723 —
Hayvanları taklit edici köy orta oyunları,
2747 — Hikâye, Cezayir Dayılarından Ali
Dayı, 2831 — Atların doğuşlarıyla ilgili
efsaneler, 2943.
- ELMAS YILMAZ:** Kızıl Elma Efsanesi, sf.
2511 — Akviran köyünde güveyiye kına
yakma, 2577 — Samsun folklorundan ör-
nekler, 2706 — Varvara ve Turhal efsane-
leri, 2891 — Gazimihâl'in iki mektubu,
2916.
- ERBİLEK İSMAİL NÂMİ:** İstanbul Tür-
külleri (II), Sf. 2478.
- ERDOĞAN MUZAFFER:** Yunus Emre ve
Karaman, Sf. 2782.
- EROL SAFİYE:** Uçan dervişler, Sf. 2937
- ES SELÇUK:** İki Konya masalı : Üç kaza-
nım var, Doğmadık Balıklar, Sf. 2875.
- EYÜBOĞLU İSMET ZEKİ:** Dil ve bel-
üşüne deyimler, Sf. 2558 — Bilmececin ya-
pısı, 2856.
- FELEK BURHAN:** Nasreddin Hoca, sf.
2769.
- FINDIKOĞLU ZİYAETTİN FAHRİ,** Ord.
Prof. Dr. Tortum folklor hakkında bir
eser, Sf. 2502 — Mahmut Ragıp'ın arka-
sından, 2679.
- GAZİMİHÂL MAHMUT RAGİP** Prof. Dr.:
Büyük büylemek, söz söylemek, Sf. 2491 —
Hayvanı taklit edici oyunlar, 2523 — Ka-
şık ve oyun, 2551 — Beşinci halk oyunları
bayramı, 2474 — Farsçada yerleşmiş türkçe
ler, 2574 — Ermenicede Turânî ses unsur-
ları, 2604 — Kelime bozulmaları, 2635 —
Vasîvetnamem, 2674 — Bizde halk etimo-
lojisi, 2690 — Tavşan ve oyun, 2714 —
Curcuna nedir, 2750 — Güney Köylü folk-
loru, 2786 — Folkordada armonika, 2802
— Zurnavî yıprandırıcı klarnet, 2838 —
Tulum çalgısı, 2863 Özdürkçe çalgı adları,
2905 — Kaval'a dair, 2914.
- GENCTÜRK İSMAİL CELÂL:** Sorgun kö-
vül saklanbac oyunu, Sf. 2636 — Sorgun
kövül atasözleri ve deyimleri, 2686 — Sor-
gun kövül ilenç ve övmeleri, 2906.
- GEZER YAŞAR:** Serik'in Zaimler köyün-
de çapacılık, Sf. 2878.
- GÖKALP MEHMET:** Köroğlu kollarından
Koca Bey, Sf. 2580 — Tortumlu Âşık
Ummânî, 2618.
- GÖNÇ REŞİT HALİD:** Kitapçı Jan Jak
Balamutoğlu öldü, Sf. 2591.
- GÖNÜL MACİDE:** Kılıç ve Halı hakkın-
da, Sf. 2843.
- GÜR MEHMET HİLMİ:** Eğin folkloru, sf.
2811 — Eğin halk dansları ve âdetleri,
2889.
- HİNÇER BORA:** Son halk oyunları bayramı,
nın özellikleri, Sf. 2475 — Ankara'da Kon-
ya haftası, Ankara Etnografya Müzesi
Hayâlî Küçük Ali'nin repertuarını satın
aldı, İstanbul'da Karagözcülük kursları,
2593 — İstanbul'da yapılan Mevlâna ihti-
fâli, 2614 — Dadaloğlu'nun hayatı ve şiir-
leri, 2731 — Altıncı Halk Oyunları Bay-
ramı, 2803 — Evlenemiyen Kazaklar Rus-
ya'ya göç etti, 2866 — Ankara Radyosu-
nda ozan ve saz saati, T. M. T. Federa-
yonun Folklor Komisyonunun konferans-
lar serisi, Keklik oyununu öğrenen Ame-
rikalı uzman Stanley S. Kunz, 2934.
- HİNÇER İHSAN:** Birinci Halk Oyunları se-
mineri, Sf. 2477 — Kaybettığımız büyük
ilim adamı Osman Nuri Ergin, 2495 —
Mahmut, R. Gazimihâl'i de kaybettik,
2586 — Mahmut Ragıp Gazimihâl sayısı,
2657 — Âşık Kalender Eren, 2819 — Ara-
mızdan Sarısözen de ayrıldı, 2949.
- İNAN ABDÜLKADİR** Prof.: Yaygın hurafe-
ler, büyüler ve menşeleri, Sf. 2531 — Eşik
hakkında bazı inançlar, 2619 — Albastı,
alkarısı, 2826.
- İŞÇİLER SALİM SAMİ:** Tekirdağ'da yağmur
duası, Sf. 2479 — Tekirdağ'da Zakir Baba
türbesi, 2553 — Tekirdağ'da kurşun döğ-
me, nazar okuma, 2718 — Tekirdağ'da
bayramlar, bayram yerleri, 2764 — Tekirdağ
da kadın ve erkek adları, 2848 — Tekir-
dağ'da Güllü ilgili adlar ve, 2922.
- KARADUMAN MEHMET:** Çanakkale köyle-
rinde kız isteme ve düğün, Sf. 2613.
- KARDEŞ MEHMET:** Halkbilgisi hazinesi
Tortum, Sf. 2607 — Tortumlu Âşık Ruhâ,
nî, 2752 — Huzurî'nin tezatlar destanı,
2888.
- KIRMACI A. NEBAHADDİN:** Eriş gözlüm,
Sf. 2587.
- KOÇ MUSTAFA:** Âşık Mirza ile Aslı, Sf.
2896.
- KOÇU REŞAT EKREM:** Tırnava cadıları, Sf.

277 — Gaflet uykusundan uyan Cezayir, 2923.

AY HAMİT ZÜBEYR: Eğitim ve öğretim müzesi kurulmalıdır, Sf. 2464 — Köyde açık hava halk müzeleri, 2808.

EMİHÂL NURETTİN ŞAZI Prof.: Mahmut Ağabeyim, Sf. 2675.

İDAL HASAN: Giresun'un Yağlıdere dolaylı bilmeceleri, Sf. 2933.

KIOĞLU CEVHER İHSAN: Hatay Ağzı üzerine, Sf. 2463 — Hatay mânileri, 2564.

Y HAŞİM NEZİHİ: Halk şiiri yazan aydın şairler: Necdet Atılğan (III), Sf. 2519 — Ruhsatî'ye dair, 2643 — Sümmaniye şiir yayımlanmamış dört şiir, 2791.

A NEDİM: Paçacıoğlu'nda düğün âdetleri, Sf. 2514 — Kökez ve Elmacık köyü tanınmaları, 2627 — Elmacık'ta oyunlar ve şenceler, 2729 — Edirne'nin Havsa ilâhi folklorundan örnekler, 2787 — Uşak yöresinde yer adları, 2894 — Paçacıoğlu'nda bilmeceler, 2957.

AYDIN: Tekirdağ'da yer adları (I), Sf. 2471 — (II) 2509 — Destan — 1. ecel-i kaşık, 2716.

ER ALİ RIZA: Bir er mektubu, Sf. 2622 — Kayseri halkbilimi ve Kâzım Yedekçi, 2687 — Bir efsane Bahrat ve Atik, 2772 — Vehbi Cem Aşkun ve çalışmaları, 2887 — Gül Baba Efsanesi, 2941.

ER MEHMET: Mevlâna'da Türk atasözleri, Sf. 2573 — Konya kaşığı, 2830.

LP İSMET: Bozkır'lı iki kadın ozan, Sf. 2773.

AS HASAN: Yozgat'ta vufka, bazlama ve düğün ekmeği, Sf. 2650 — Yozgat'ta iğdem nişanı, 2704 — Yozgat'ta bürük — çarşaf, 2828.

U M. NECATİ: Seferihisar orta oyunları: VII) Hani ben'imki, Takataka takara, fakara tutmaca, Kim değdi, Sf. 2555 — VIII) Bayrak kapmaca, Yağ satarım tuz atarım, yüzük bulmaca, soğan kökleme, 2608 — (IX) Dilsiz orta oyunu, Hanam alanı ortaoyunu, 2857.

ELLİ CAHİT: Oniki yıllık çalışmaya övgü, Sf. 2461 — Anadolu dini edebiyatından gelenik destanı, 2492 — Hızır ve abı hayatın eri hakkında, 2525 — İkiyüzeelli yıllık bir avaş türküsü, 2559 — Aşık Muhiddin, 2589 — Bektaş Abdal, 2637 — Dost Gazi, nihâl, 2661 — Kitaplar arasında: Türkiye'de doğumla ilgili âdet ve inanmalar, 2702 — Deyimler hakkında, 2797.

EKÇİ AHMET: Bozkır'da çocuk hastalıklarının tedavisi, Sf. 2743 — Konya türküsü, 2799.

POLAT ŞÜKRÜ: Susehrinde bitki ve hayvan isimleri, Sf. 2592.

SARIHAN ZEKİ: Karadeniz dolaylarından mâniler, Sf. 2735.

SARISÖZEN MUZAFFER: Köylü halayı hakkında, Sf. 2579.

SAYGI OSMAN: Sarıgöl folklorunda cadılar ve caducular, Sf. 2607 — Sarıgölde obalar ve eğlenceler, 2695 — Atatürk'ün memleketi Sarıgölde Kaptanlar, 2783 — Sarıgöl folklorunda Mehmet Bölükbaşı ve Ali Arab, 2858 — Karakeçili mânileri, 2925.

SAYGUN AHMET ADNAN: Can kardeşim Mahmut, Sf. 2659.

SEVÜK İSMAIL HABİB: Türk Atı, Sf. 2881.

SEYHAN ÖZCAN: Türk halk müziği ve Prof. Ed. Zuckmayer, Sf. 2774 — Halk musikisi ve oyunlarımızın geleceği, 2836.

SURAL MAHMUT: Konya'da eski düğünler, Sf. (I) 2575 — (II) 2749 — Bir fıkra: Cennet, cehennem ve müftü ile Şeyhülislam, 2847.

SÜMER OSMAN: Ilgazlı Naili Baba hakkında, Sf. 2512.

TANGÖR SAFA: Kitaplar arasında: "Türk halk musikisi usulleri", Sf. 2872 — Büyük Türk müzikoloğu Gazimihâl, 2918.

TANYOL CAHİT Prof. Dr.: Türk kültüründe oyunun önemi, Sf. 2489.

TARCAN BÜLENT Prof. Dr.: Yegâne müzikologumuzu kaybettik, Sf. 2670 — Türk halk oyunlarının müzik yapısı, 2853.

TECER AHMET KUTSİ: Oyun folkloru, Sf. 2517 — Mahmut Ragıp için, 2658.

TOPÇUOĞLU M. NACİ: Dadaş kıyafeti ve barlar, Sf. 2527.

TOYGAR KÂMİL: Üregil'de söğütten yapılan düdüklü, Sf. 2481.

TUNARA GİRİZAN: Bir İstanbul masalı: Heyamola (I), Sf. 2595 — (II) 2625 — Bir İstanbul masalı: Güllü (I), 2790 — (II) 2822.

TUNÇ ALİ: Türk halk edebiyatında kışkırtıcı temâ örnekleri, Sf. 2653 — Türkçemiz ve mânilerimizdeki ses zenginliği, 2810.

TÜRE İ.: Hazreti Ömer ve çalgıcı, Sf. 2730.

ULUNAY REFİ CEVAD: Eski Ramazanlarda simitler, pideler, fodyalar, Sf. 2642.

UYGUNER MUZAFFER: Romanya halk sanatları, Sf. 2581 — İskoç şatoları, 2647 — Türk ve Kürt halk şiiri adlı kitap hakkında, 2751.

UZLUK FERİDUN NAFİZ, Prof.: Karaman'da Türk dil bayramı, Sf. 2778.

UZ MUSTAFA: Mustafa'ya ağıt, Sf. 2639.

UZUNOĞLU SADİK: Kütahya zeybek oyunu, Sf. 2483 — Kütahya halk türküleri üstüne, 2567.

ARAŞTIRMALARI

2963

ÖLKUTAŞIR M. ŞAKİR: Bartın gazetesi ve Türkiye folkloru, Sf. 2530 — Sinop ve Samsun'da derlenmiş atasözleri, 2634 — Mart içeri, pire dışarı, 2713 — Türk atasözlerinin menşei ve mahiyeti, 2839 — Anadolu'da doğum âdetleri, 2883.

ÖNLÜER AYŞE: İstanbul çocuklarının oyunları (I) Sf. 2462 — (II) 2505.

ÖNVER A. SÜHEYL, Ord. Prof. Dr.: Türklerde çiçek aşısı, Sf. 2685.

YAMAN HAYRETTİN: Yirminci yüzyıl halk şairlerinden Tokatlı Azmi, 2846.

YANBEY MAHMUT KEMAL: Beybörek'e ait ikinci hikâye, Sf. 2699.

YARŞI ALİ: Afyonkarahisar'da Kız Kulesi, Sf. 2698 — Afyonkarahisar'da gezek âlemi nasıl olurdu, 2789 — Afyon'da bir hasret türküsü, 2884.

YASTIMAN ŞEMSİ: Mevlâ rahmet eyleye (Gazimihâl için şiir), Sf. 2678.

YENER ŞAKİR SABRİ: Ali Rıza Yalçın için, Sf. 2480.

YETİŞEN RIZA: Hoca'ya (Gazimihâl'e) ait bazı hatıralar, Sf. 2677.

YILDIZ HÜSNÜ: Serik'ten masallar: Padışahın küçük kızı ve at, Sf. 2540 — Elmalı'dan masallar: Balta Bıyık ve Şehzade, 2568 — Ördük Beleni, Balıklar Dağı ve Evran

efsanesi, 2640 — Serik'ten iki türkü ve doğuş hikâyeleri, 2705.

YÖNETKEN HALİL BEDİ: Gene dizilere dair (IV), Sf. 2521 — Arap, Yunan, Acem masnaklarının izahı (V), 2609 — Sevgili Mahmut hakkında, 2667 — Kıyamî zikirler ve Türk dini rakısları, 2775 — Gottwaldov Konferansı ve Strajniçe festivali, 2825 — Sıraç ve Nalçı Alevilerinde samah, 2909 — Dabkeh = Hallay, 2942.

YUND KERİM: "Kâğıt kürek" deyimi dolayısıyla, Sf. 2605 — Silifkede yetişen kınanın düşündürdükleri, 2688 — Silifke'nin kültür iklimi, 2761 — Atasözleri üzerine bir araştırma, 2827.

ZİGANALI: Beşikdüzünden Fadimem desatamı, Sf. 2821.

YENİ ÇIKAN ESERLER:

Sayfa: 2505 — 2546 — 2622 — 2710 — 2737 — 2757 — 2842 — 2868 — 2903 — 2926 — 2959.

İLGİLİ DİĞER OLAYLAR:

Onüçüncü yayın yılımıza ve yedinci cildi m'ze başlarken, Sf. 2466 — Bir kayıp (Gazimihâl için) fıkra, 2680 — Adresimiz değişiyor, 2733 — Yirmiyedi Mayıs, Halk, Ordu ve Gençlik, 2754 — Altıncı Halk Oyunları Bayramı, 2777 — Dergimiz 14 yaşında, 2801 — Çiğirlerimiz, 2837 — 2861 —

VII. CİLDİMİZ DE TAMAMLANDI

162 No.lu sayımızla dergimizin yedinci cildi de tamamlanmış bulunuyor. Bir ay sonra VII. cildimiz satışa çıkarılacaktır. Fiyatı 25 liradır.

Dergimiz İstanbul'da Kitap Kitabevi, Minnetoğlu Kitabevi, Sahaflar'da Elif Kitabevi ile Köprü Kitabevinde, Ankara'da Berkalp Kitabevinde satılmaktadır. İstanbul'da idarehane adresi: P.K. 46, Aksaray-İstanbul

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T. L. Merkezi: İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Samsun
Beyoğlu	Ankara	Konya
Galata	Yenişehir	İskenderun
Kadıköy	(Ankara)	Mersin
Osmanbey	Adana	Bursa
Hasköy	Çapa	Bakırköy
Beyazıt	Edirne	

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI-BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorgen- İstanbul Şubeler: Bankor

(Folklor: 2)

**ARTIK
BU KİTABA
İHTİYACINIZ VARDIR**

LEVHA İLAN
REKLAM
PUL-AFİS
MEVZUATI

Yazan: İhsan HİNÇER

İstanbul Belediyesi Varidat Tahakkuk
Müdürlüğü

İstanbul Belediyesine ait en son tari-
hi ihtiva eden ek büroşürlerle beraber
a resmî ve Belediye ilân rekla-
mleri.

Flatı 15 Lira.

K. 46, Aksaray — İstanbul

(Folklor: 3)

ÜNİYON SİGORTA KUMPANYALARI

Paris Merkezleri: 9, Place
Vendome

YANGIN, KAZA, TRAFİK

ve HAYAT

Türkiye İşletmeleri

Ünyon Han, Galata — İstanbul

Telefon : 44 48 88

Telgraf: ÜNYON

(Folklor: 4)

**EN FAZLA
İKRAMIYE
VEREN
BANKA**

TÜRKİYE
BANKASI

(Folklor: 5)

cildi temizler... besler...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yu-
muşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.

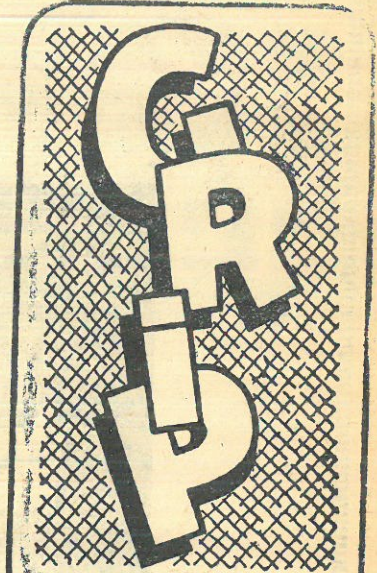
**BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU**

PURO

100 DE 100 SAFTIR

Terkibinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNU

(Faal: 149 — 7)

ve NEZLEYE karşı

GRİPİN

Kullanınız

Aldığınız müstahzarın ha-
kiki Gripin olduğunu anla-
mak için GRİPİN markasına
bilhassa dikkat ediniz.

GRİPİN

günde 3 adet alınabilir

(Faal: 148 — 6)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

ŞUBAT 1963

İÇİNDEKİLER:

Mahyalar ve Kandiller	Ahmet Kutsal TECER
Ramazan Menkabeleri	Refi Cevad ULUNAY
Ramazan Davulu	Yılmaz ELMAS
Karagöz, Nevrekân, Zirilti, Perde	Hayali Küçük ALI
Düdük Hakkında	Prof. Mahmut R. GAZİMİHÂL
Sinop ve Çevresinde Köy Düğünleri (I)	M. Şakir ÜLKÜTAŞIR
Bir Konya Türksü: Mentşeli	Metin BERBEROĞLU
Halk Musikisi Dünyamızın Kaybı: Muzaffer Sarısözen	Vehbi C. AŞKUN
Acı Bir Ölüm: Sarısözen'i de Kaybettik	Halil Bedi YÖNETKEN
Sarısözen'in Arkasından	Sadi Yaver ATAMAN
Muzaffer Sarısözen (1899 — 1963)	Safa TANGÖR
Cihan Abdullah Hikâyesi (Nağalı)	Nejat BİRDOĞAN
Kitaplar: "Konularına Göre Atasözle-i"	Muzaffer UYGUNER

SAYI: 163

KURUŞ: 100

(Folklor: 8)

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

